

Geoorloofd verzuim in het mbo

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek in het mbo

Mariska Roelofs | Kelly Beurskens | Rita Kennis | Ton Eimers

Geoorloofd verzuim in het mbo

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek in het mbo

Mariska Roelofs
Kelly Beurskens
Rita Kennis
Ton Eimers

ISBN 978-94-927-4337-4
NUR 840

Projectnummer: 2021.036

© 2021 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van KBA Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Achtergronden thematiek	5
1.2	Onderzoeksdoel en -vragen	7
1.3	Onderzoeksopzet	7
1.4	Leeswijzer	8
2	De omgang met geoorloofd verzuim	9
2.1	Beleid geoorloofd verzuim	9
2.2	Aanpak geoorloofd verzuim	10
2.3	Knelpunten en succesfactoren verzuimaanpak	18
2.4	Samenvatting	20
3	Aard en omvang geoorloofd verzuim	25
3.1	Prevalentie van geoorloofd verzuim	27
3.2	Prevalentie van ziekteverzuim	29
3.3	Frequentie en duur van het ziekteverzuim	32
3.4	Patronen in het ziekteverzuim per student	39
3.5	Stapelings ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim	42
3.6	Relatie geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten	47
3.7	Samenvatting	51
4	Conclusies en aanbevelingen	53
4.1	Conclusies en aanbevelingen	53

1 Inleiding

Ingrado, de vereniging voor leerplicht en RMC, wil meer zicht krijgen op de relatie tussen verzuim en voortijdige schooluitval in het mbo. Tot nog toe ging de aandacht daarbij uitsluitend uit naar de registratie en aanpak van ongeoorloofd verzuim. Er was geen aandacht voor geoorloofd verzuim (ziekte, toegekend verlof bijvoorbeeld bij religieuze feestdagen, huwelijk, begrafenis). Omdat uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat ook geoorloofd verzuim een relatie heeft met voortijdige schooluitval wil Ingrado het verzuim (registratie, oorzaken, beleid) in het mbo beter in beeld krijgen. Ingrado heeft daarom, in opdracht van OCW, onderzoek laten uitvoeren naar geoorloofd verzuim in het mbo. KBA Nijmegen heeft het onderzoek uitgevoerd.

1.1 Achtergronden thematiek

Schoolverzuim is een risicofactor voor uitval. Verzuim kan geoorloofd of ongeoorloofd zijn. Geoorloofd verzuim is verzuim met een geldige reden, zoals ziekte, huwelijk, begrafenis, religieuze feestdag (jongeren/ouders moeten wel voldoen aan de voorwaarden bij geoorloofd schoolverzuim). Ongeoorloofd verzuim is verzuim zonder geldige reden.

Uit onderzoek van KBA Nijmegen in het primair onderwijs (2018)¹ blijkt dat ziekteverzuim veruit de belangrijkste reden is voor afwezigheid. Daarmee vergeleken is het ongeoorloofd verzuim in omvang een marginale reden voor afwezigheid. Toch gaat in de praktijk de meeste aandacht uit naar de registratie en aanpak van ongeoorloofd schoolverzuim. Scholen zijn wettelijk verplicht om ongeoorloofd verzuim te melden. Het melden van geoorloofd verzuim (zoals ziekteverzuim en toegekend verlof voor bijvoorbeeld een huwelijk of begrafenis) is niet wettelijk verplicht. Hoewel scholen geoorloofd verzuim vaak wel vastleggen in hun eigen administratie is er op landelijk niveau geen zicht op de aard en omvang van geoorloofd verzuim. Onderzoek van KBA Nijmegen in het primair en voortgezet onderwijs (2021)² laat zien dat juist de stapeling van geoorloofd verzuim (ziekteverzuim) en ongeoorloofd verzuim veelzeggend is. Een deel van de leerlingen laat een alarmerende optelsom zien van veel ziekteverzuim en veel ongeoorloofd verzuim. Doordat met name geoorloofd verzuim niet goed in beeld is, hebben scholen (en dat geldt ook voor leerplichtambtenaren en jeugdartsen/-verpleegkundigen) de patronen en stapeling van verzuim niet goed in beeld. Het gevaar is dat de leerlingen met een dergelijke stapeling en (alarmerende) optelsom van verzuim tussen wal en schip

1 Eimers, T., Hilken, T. & Roelofs, M. (2018). *Leerplicht in het primair onderwijs*. Nijmegen: KBA.

2 Roelofs, M., Kennis, R., Beurskens, K. & Eimers, T. (2021). *Ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek in primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs*. Nijmegen: KBA.

belanden. Hoewel genoemd onderzoek zich richt op primair en voortgezet onderwijs is de verwachting dat van een dergelijk gevaar ook sprake is in het mbo. Mogelijk zelfs in meer ernstige mate, omdat het onderzoek van KBA, maar ook ander onderzoek (o.a. Halberstadt, 2013³), aantoonde dat verzuim oploopt met de leeftijd van de jongeren. Kinderen in het voortgezet onderwijs verzuimen/spijbelen meer dan in het primair onderwijs. De piek wordt bereikt in het laatste jaar dat kinderen verplicht naar school moeten gaan (o.a. Dornbusch et al., 1987; Attwoord et al., 2006 in Halberstadt, 2013). Dat betekent dat mbo-studenten nog meer verzuimen/spijbelen dan vo-leerlingen. Dit blijkt ook uit resultaten van de SchoolWerkt-monitor die door KBA Nijmegen is uitgevoerd in Utrecht (KBA Nijmegen, 2018⁴). In deze monitor komt naar voren dat het aantal meldingen van ongeoorloofd schoolverzuim toeneemt naar mate de leeftijd van de jongeren stijgt (gekeken is naar leeftijdsgroepen 16-, 18-, 20- en 22-jarigen); het aantal meldingen bij 18-jarigen ligt tweeënhalf maal hoger dan bij 16-jarigen. Dat effect blijkt vrijwel geheel toe te wijzen aan de overgang van jongeren naar het mbo. Het percentage verzuim in het voortgezet onderwijs ligt rond de 4 procent, terwijl het percentage in het mbo op 23 procent ligt. Bij de oudere leeftijdsgroepen in het onderzoek is de deelname aan het mbo hoger en komen de verzuimmeldingen grotendeels uit het mbo. Meer mbo-deelname betekent dus meer verzuimmeldingen.

Thuiszitters

Een deel van de studenten in het mbo heeft zulke complexe of zware problemen dat dit de schoolgang ernstig belemmert. In een onderzoek van KBA Nijmegen, dat is uitgevoerd in het kader van de monitor en evaluatie passend onderwijs in het mbo⁵, geeft bijna 60 procent van de opleidingsmanagers aan de afgelopen twee jaar met één of meerdere thuiszitters (langdurig relatief verzuim⁶) te maken te hebben gehad. Naar schatting is bij twee derde van de thuiszitters de aard en zwaarte van de problematiek de oorzaak van het (tijdelijk) thuiszitten. In ongeveer een derde van de gevallen is een verkeerde studiekeuze en motivatie van de student de oorzaak. Op basis van de onderzoeksgegevens wordt geschat dat het aantal thuiszitters (langdurig relatief verzuim) in het mbo meer dan 2.000 bedraagt. Waarschijnlijk betreft het deels ook jongeren ouder dan achttien jaar en jongeren die vanwege medische redenen afwezig zijn. Het officieel geregistreerde aantal leer- en kwalificatieplichtige thuiszitters in het mbo (dus tot en met achttien jaar) ligt veel lager, namelijk op 565 in 2017-2018.

3 Halberstadt, R. (2013). *Verstoord evenwicht: Onderzoek naar de effecten van verzuimbeleid op de aard van het schoolverzuim*.

4 Eimers, T., Hilkens, T., Kennis, R. & Roelofs, M. (2018). *School werkt! Over jongeren en jongvolwassenen in de RMC-regio Utrecht*. Nijmegen: KBA.

5 Eimers, T. & Kennis, R. (2019). *Passend onderwijs in het mbo. Derde meting monitor*. Nijmegen: KBA.

6 In de formele definitie die de rijksoverheid hanteert, behoren naast langdurig relatief verzuimers ook absoluut verzuimers tot de thuiszitters. In het onderzoek van KBA is alleen gevraagd naar leerplichtige of kwalificatieplichtige jongeren (tot 18 jaar) die zonder geldige reden meer dan vier weken ongeoorloofd verzuimen (er is niet ingegaan op absoluut verzuim).

18-/18+

De leeftijd van achttien jaar is voor veel jongeren een breekpunt in de schoolloopbaan. Het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters is het hoogst onder de achttienjarigen. Dit heeft te maken met de leer- en kwalificatieplicht, die eindigt op de dag dat iemand achttien jaar wordt en dan nog geen startkwalificatie heeft. Uit onderzoek dat KBA Nijmegen heeft uitgevoerd in Utrecht komt naar voren dat er binnen het mbo geen specifiek beleid wordt gehanteerd om risico's op voortijdig schoolverlaten op achttien jaar te signaleren of om de uitval rond achttien jaar te voorkomen.⁷ De preventieve aanpak van scholen richt zich op alle mbo-studenten en is niet aan leeftijd gebonden. Ook voor de RMC-regio's geldt dat zij zich niet specifiek op het voorkomen van uitval op achttien jaar richten. In RMC-regio's maken het MBO en het RMC samen afspraken over de aanpak van ongeoorloofd verzuim (18- en 18+). Echter, er is in dit kader nog niet veel aandacht voor geoorloofd verzuim (ziekte, toegekend verlof bijvoorbeeld bij religieuze feestdagen, huwelijk, begrafenis).

1.2 Onderzoeksdoel en -vragen

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat niet alleen ongeoorloofd verzuim, maar ook geoorloofd verzuim een relatie heeft met voortijdig schoolverlaten. Daarom wil Ingrado inzicht krijgen in de registratie van geoorloofd verzuim, de oorzaken van geoorloofd verzuim, het verzuimbeleid en de omgang met geoorloofd verzuim in het mbo. De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Houden mbo-scholen een verzuimregistratie bij voor geoorloofd verzuim? Zo ja, wat is de omvang van het geoorloofd verzuim en wat zijn de vormen van geoorloofd verzuim?
2. Hebben mbo-scholen beleid opgesteld voor het omgaan met geoorloofd verzuim? Zo ja, hoe ziet dat eruit (denk aan beleid rondom het melden en registreren van verzuim en bijvoorbeeld het contact houden met student/ouders)?
3. Wordt een relatie gezien tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten?

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestond uit een kwalitatieve en een kwantitatieve verkenning.

Kwalitatieve verkenning

Bij tien mbo-instellingen is een kwalitatieve verkenning uitgevoerd in de vorm van online interviews (tien interviews met in totaal vijftien personen). Bij de selectie van de mbo-instellingen is rekening gehouden met de spreiding over de landsdelen, de stedelijkheid van de regio's waar

⁷ Eimers, T., Hilken, T., Jager, A., Kennis, R. & Roelofs, M. (2019). *School werkt! Over jongeren en jongvolwassenen in de RMC-regio Utrecht. Tweede meting: 2018*. Nijmegen: KBA.

de mbo-scholen gevestigd zijn (G4, G40, minder stedelijke regio's), type mbo-school (roc's, aoc's, vakscholen) en met de omvang/grootte van de mbo-school.

Er zijn bij de tien geselecteerde mbo-instellingen interviews afgenomen met functionarissen (op centraal niveau van de mbo-school) die zicht hebben op het verzuimbeleid, de verzuimaanpak en aard/ernst/achtergrond van het geoorloofd verzuim. Merendeels gaat het om beleidsmedewerkers/-adviseurs, verzuimcoördinatoren, zorgcoördinatoren, coördinatoren studentenzaken en/of onderwijsondersteuning. In de interviews is ingegaan op het registreren van geoorloofd verzuim, de verschillende vormen van geoorloofd verzuim, het beleid voor het omgaan met geoorloofd verzuim, de feitelijke uitvoering van het beleid (verzuimaanpak in de praktijk) en de relatie tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten.

Kwantitatieve verkenning

Om ook enig zicht te krijgen op hoe de registratie van verzuim er daadwerkelijk uit ziet, zijn bij twee van de tien mbo-instellingen eveneens gegevens opgevraagd over geoorloofd én ongeoorloofd verzuim van mbo-studenten (zowel 18- als 18+ studenten). Het gaat om twee mbo-instellingen uit verschillende delen van het land.

Het opvragen van zowel geoorloofd als ongeoorloofd verzuim maakte het mogelijk ook een verkennende analyse te doen op de stapeling van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. Uit het onderzoek naar ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs⁸ kwam, zoals benoemd, naar voren dat die stapeling/optelsom veelal niet (goed) in beeld is bij de scholen, waardoor het gevaar bestaat dat leerlingen met een dergelijke alarmerende optelsom van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim tussen wal en schip belanden.

De twee mbo-instellingen hebben verzuimcijfers aangeleverd over het schooljaar 2018-2019. Recentere schooljaren hebben, vanwege de Corona-uitbraak, een afwijkend karakter en zijn daarom niet in het onderzoek betrokken. Naast de gegevens over verzuim van studenten zijn eveneens gegevens aangeleverd over leeftijd en opleiding van de studenten. Dit maakte het mogelijk om in de analyses een onderscheid te maken naar leeftijd (18-/18+) en naar niveau, leerweg, opleidingsdomein.

1.4 Leeswijzer

Het onderzoeksrapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 biedt inzicht in de wijze waarop mbo-instellingen omgaan met het (geoorloofd) verzuim. Ingegaan wordt op het verzuimbeleid en de aanpak van het verzuim in de praktijk. Hoofdstuk 3 geeft een beeld van de omvang en kenmerken van het geoorloofd verzuim bij de twee mbo-instellingen. In het slothoofdstuk worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

8 Roelofs, M., Kennis, R., Beurskens, K. & Eimers, T. (2021). *Ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek in primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs*. Nijmegen: KBA.

2 De omgang met geoorloofd verzuim

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de manier waarop mbo-instellingen omgaan met geoorloofd verzuim. Aan de orde komen onder andere verzuimbeleid van de mbo-instellingen en de aanpak van verzuim in de praktijk. Thema's waar nader op wordt ingezoomd zijn: de registratie van verzuim, signalering en opvolging, doorverwijzing en samenwerking, knelpunten en succesfactoren van de verzuimaanpak. De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op interviews met (vijftien) vertegenwoordigers van de tien mbo-instellingen.

2.1 Beleid geoorloofd verzuim

Verzuimbeleid

Alle mbo-instellingen geven aan een verzuimbeleid en/of -protocol te hebben. De meeste mbo-instellingen hebben een specifiek ziekteverzuimbeleid ofwel besteden in het beleid specifieke aandacht aan ziekteverzuim (o.a. regels/afspraken over hoe studenten een ziekmelding moeten doen, over wie binnen de mbo-instelling verantwoordelijk is voor de registratie van ziekte, wie verantwoordelijk is voor het opvolgen van ziekteverzuim, wanneer en door wie de jeugdarts betrokken wordt). Daar waar dit niet het geval is, wordt expliciet benoemd dat er in het beleid geen onderscheid wordt gemaakt tussen ziekteverzuim en andere vormen van verzuim (vanuit de gedachte dat alle vormen van langdurig verzuim problematisch zijn en om opvolging vragen) en dat men juist de nadruk wil leggen op aanwezigheid.

De meeste instellingen geven aan geen specifiek beleid te hebben ten aanzien van thuiszitters⁹ en ook niet betrokken te zijn bij specifieke afspraken over thuiszitters in de regio (bijv. in het kader van thuiszitterstafels). Opgemerkt wordt dat men met het verzuimbeleid inzet op het voorkomen van thuiszitten en/of dat men niet/nauwelijks thuiszitters heeft.

Bij alle vormen van verzuim/afwezigheid – of het nu gaat om (langdurig) ongeoorloofd verzuim of om (langdurig) verzuim als gevolg van ziekte – wordt volgens de instellingen gekeken wat er aan de hand is, wat een student nodig heeft en hoe de instelling in samenwerking met netwerkpartners (bijvoorbeeld leerplichtambtenaar, jeugdarts) kan zorgen voor een passende aanpak.

Inhoud verzuimbeleid

In het verzuimbeleid wordt volgens de mbo-instellingen onder andere aandacht besteed aan: richtlijnen omtrent de omgang met verzuim, stappen die ondernomen worden bij de verschillende soorten verzuim, rollen van betrokkenen in de verzuimaanpak. Over het algemeen is er in het beleid/protocol *aandacht voor de verantwoordelijkheid van de student*: bijvoorbeeld

9 Studenten die ingeschreven zijn op school, maar langer dan vier weken thuiszitten.

hoe dient een student te handelen bij ziekte (ziekmelding), bij het aanvragen van verlof, bij te laat komen etc. Daarnaast is er, zo benoemen de verschillende mbo-instellingen, *aandacht voor de rol en taken van de verschillende betrokken medewerkers*: wie is verantwoordelijk voor de aan-/afwezigheidsregistratie, wie is verantwoordelijk voor de registratie van ziekte of extra verlof, wie onderneemt (wanneer) actie bij verzuim, welke acties zijn noodzakelijk bij verzuim, wanneer en door wie wordt het verzuim gemeld bij Leerplicht/RMC, wanneer en door wie wordt de jeugdarts betrokken etc.

Alle mbo-instellingen benoemen dat het verzuimbeleid instellingsbreed hetzelfde is en over het algemeen geldt voor alle studenten. Een aantal mbo-instellingen maakt in het beleid op bepaalde aspecten een onderscheid tussen studenten tot 18 jaar en studenten van 18 jaar en ouder. Veelal gaat het erom dat studenten van 18 jaar en ouder zichzelf ziek mogen melden en dat bij studenten jonger dan 18 jaar ouders dit moeten doen en/of dat ouders bij het verzuim van 18-minners standaard betrokken worden en bij 18-plussers niet (of niet standaard). Verder geven enkele mbo-instellingen aan sneller contact te leggen met en actie te ondernemen bij studenten jonger dan 18 jaar en/of studenten van 18 jaar en ouder pas bij langduriger verzuim te melden bij Leerplicht/RMC (dit heeft volgens deze instellingen ook te maken met de hoge werkdruk bij Leerplicht/RMC, waardoor in overleg is besloten prioriteit te geven aan de studenten jonger dan 18 jaar).

Hoewel het verzuimbeleid in principe instellingsbreed hetzelfde is en geldt voor alle studenten merken verschillende instellingen op dat het beleid/protocol in de praktijk door de opleidingen soms wel iets anders gehanteerd/ingevuld wordt. Dat kan te maken hebben met *organisatorische aspecten*, zoals bijvoorbeeld het aantal uren dat een verzuimmedewerker binnen een opleiding beschikbaar heeft; bij een opleiding waar de verzuimmedewerker meer uren heeft, zal deze iets meer taken uit handen van de mentor/studieloopbaanbegeleider kunnen nemen dan bij een opleiding waar de verzuimmedewerker minder uren heeft. De verschillen in invulling kunnen ook te maken hebben met verschillen in *doelgroep*. Benoemd wordt dat bijvoorbeeld in de opleidingen op niveau 1/2 verzuim vaker aan de orde is en dat daardoor ook het aantal contactmomenten en interventies groter is dan bij andere opleidingen. Tegelijkertijd wordt door een andere mbo-instelling opgemerkt dat men soms juist iets soepeler omgaat met de verzuimregels en minder snel actie onderneemt bij studenten op niveau 1/2, omdat het bij sommige studenten al heel positief is als ze bijvoorbeeld 'maar' 30 procent van de lestijd aanwezig zijn.

2.2 Aanpak geoorloofd verzuim

Registratie

In de interviews is gevraagd of de mbo-instellingen geoorloofd verzuim registreren en hoe de verzuimregistratie eruit ziet. Alle gesproken mbo-instellingen hebben één centrale verzuim-

registratie (en dus niet per locatie/school eigen registraties). Merendeels wordt het verzuim geregistreerd in de onderwijsinformatiesystemen Magister of Eduarte.

Aangegeven wordt dat docenten in het systeem dienen te registreren welke studenten aanwezig zijn in hun les. Meestal wordt de aan-/afwezigheid geregistreerd per uur, bij een enkel ROC per half uur (hierdoor kunnen, naar eigen zeggen, accurate wisselingen in aan-/afwezigheid secuur verwerkt worden).

Studenten die afwezig zijn kunnen daar een geoorloofde reden voor hebben. Extra verlof, bijvoorbeeld voor een bruiloft, begrafenis of jubileum dient bij alle mbo-instellingen vooraf te worden aangevraagd/afgestemd. Als een student ziek is, dient hij/zij (of ouders) zich ziek te melden. Hoe het aanvragen van extra verlof en het ziekmelden in zijn werk gaat, verschilt per mbo-instelling.

Verlof aanvragen moet bij de ene mbo-instelling bij de mentor, bij andere mbo-instellingen bij de (opleidings-)coördinator/manager, bij een specifieke verzuimmedewerker, een specifiek presentiepunt of verzuimbureau. Binnen sommige mbo-instellingen kan dit ook per locatie of opleidingsteam verschillen en/of is de manier van verlof aanvragen afhankelijk van de duur van het aan te vragen verlof.

Ook bij het doen van een ziekmelding is er veel variatie. Bij sommige mbo-instellingen dienen studenten (18+) of ouders (18-) telefonisch, via mail of WhatsApp een ziekmelding te doen bij de receptie, het presentiepunt of verzuimbureau. De medewerkers die de ziekmelding ontvangen, zorgen ervoor dat deze in het systeem komt te staan (waar dit ook zichtbaar is voor docenten). Bij andere mbo-instellingen kunnen studenten/ouders de ziekmelding via een app doorgeven, waarmee deze automatisch in het systeem komt te staan. Soms is het de bedoeling dat een ziekmelding dagelijks gedaan wordt (voor elke dag dat een student ziek is), soms worden andere afspraken gemaakt over wanneer er weer contact is en soms zijn hier geen specifieke afspraken over.

Kortom, op het gebied van verlof aanvragen en ziekmelden zijn verschillen zichtbaar *tussen* mbo-instellingen, maar ook *binnen* mbo-instellingen (tussen locaties/opleidingsteams). Ditzelfde geldt voor de registratie van het geoorloofd verzuim.

Enkele mbo-instellingen geven aan een beperkt aantal categorieën te hanteren in de verzuimregistratie: present, absent gemeld of ziek (geoorloofd verzuim), weggebleven zonder melding (ongeorloofd verzuim). Subcategorieën worden niet zodanig bijgehouden dat specifieke redenen van verzuim uit (het systeem) te draaien zijn. Eventuele opmerkingen over de absentie kunnen wel (elders) in het systeem (bijvoorbeeld bij de notities) genoteerd worden, maar vanwege de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is men in dit kader heel voorzichtig/terughoudend.

De meeste andere mbo-instellingen in het onderzoek geven middels verschillende subcategorieën de reden/achtergrond van het geoorloofd verzuim weer in het registratiesysteem (bijvoorbeeld: ziekgemeld, ziek naar huis, medische afspraak, begrafenis, huwelijk, jubileum,

schoolafpraak, topsport, afrijden, buitenschoolse activiteiten, lesuitval in verband met corona, zwangerschapsverlof). Het detailniveau van deze categorieën verschilt per mbo-instelling en soms ook per locatie/opleidingsteam van de(zelfde) mbo-instelling. Enkele mbo-instellingen geven expliciet aan dat de achtergrond/reden van verzuim wel geregistreerd wordt, maar niet voor iedereen zichtbaar is (docenten zien dan bijvoorbeeld alleen dat een student geoorloofd afwezig is, maar niet wat de reden is).

Duidelijk is dat de AVG mede de oorzaak is van verschillende interpretaties en keuzes als het gaat om de registratie van geoorloofd verzuim (wat mag worden vastgelegd en hoe gedetailleerd).

Alle mbo-instellingen geven aan dat de volledigheid en betrouwbaarheid van de verzuimgegevens (zowel van geoorloofd als ongeoorloofd verzuim) een aandachtspunt zijn. Verschillende aspecten spelen in dit kader een rol:

- Afgesproken is dat docenten de aan-/afwezigheid registreren, maar het verschilt per locatie, opleidingsteam, docent hoe consequent dit gebeurt. De ene docent vult de aan-/afwezigheid elk uur secuur in, voor andere docenten is dit een aandachtspunt. Door verschillende mbo-instellingen wordt aangegeven dat docenten die aan-/afwezigheid niet, niet tijdig en/of foutief registreren hier op worden aangesproken.
- Hiervoor kwam reeds aan de orde dat de mbo-instellingen verschillende (sub)categorieën onderscheiden als het gaat om de vormen/types van geoorloofd verzuim. Bij instellingen die veel verschillende categorieën hanteren, komt het voor dat bepaalde categorieën door verschillende locaties/opleidingsteams niet of op een andere manier gebruikt worden. Er zijn dan verschillende subcategorieën van geoorloofd verzuim in het registratiesysteem beschikbaar, maar deze worden niet door elke locatie of door elk team (op dezelfde manier) gebruikt. Soms speelt de AVG ook in dit kader een (beperkende) rol; het is bij betrokkenen niet altijd duidelijk wat wel en niet mag als het gaat om het registreren van het (ziekte) verzuim.
- Enkele respondenten benoemen expliciet dat op school niet altijd bekend is of studenten aanwezig zijn op hun stage- en/of werkplek (bbl). Studenten melden zich bijvoorbeeld wel ziek bij hun werkgever, maar niet ook nog op school. Voor een studieloopbaanbegeleider is het daarom niet altijd direct zichtbaar hoelang een student al ziek/afwezig is.
- Door enkele mbo-instellingen wordt aangegeven dat het gebruikte registratiesysteem geen ondersteunende rol speelt. Een voorbeeld dat genoemd wordt, is dat het ziekteverzuim zichtbaar is in een ander systeem dan het systeem waarin de aan-/afwezigheid van studenten geregistreerd moet worden. Dit maakt het moeilijk om een overzicht van het totale verzuim te krijgen. Daarvoor is het nodig om de verschillende systemen naast elkaar te openen en/of aan elkaar te koppelen.

De verschillende genoemde aspecten leiden er volgens de mbo-instellingen toe dat het voornog niet mogelijk is om een volledig en betrouwbaar beeld te geven van het verzuim. De onvolledigheid en onbetrouwbaarheid van de verzuimgegevens maken het volgens verschillende mbo-instellingen ook lastig om op centraal/overkoepelend niveau analyses te doen op

verzuimgegevens. Enkele mbo-instellingen geven aan dergelijke analyses wel te doen; zij maken bijvoorbeeld overzichten van het aantal verzuimmeldingen (met reden van verzuim) per locatie, team en/of opleiding, gebruiken deze informatie om te kijken waar verschillen in de omvang van het verzuim vandaan komen en benutten de uitkomsten om te sturen op het terugdringen van verzuim. Bij de meeste mbo-instellingen vinden dergelijke analyses echter niet (structureel) plaats en wordt de beschikbare informatie over verzuim niet als zodanig benut.

Signalering en opvolging

De mbo-instellingen benoemen het als belangrijk dat studenten 'gemist worden', dat contact met studenten (en ouders) over het verzuim snel gelegd wordt en snel actie wordt ondernomen. Door alle mbo-instellingen wordt aangegeven dat de studieloopbaanbegeleider hier een belangrijke rol in heeft. Hij/zij is verantwoordelijk voor het signaleren van het verzuim van zijn/haar studenten en ook voor het leggen en onderhouden van het contact met studenten (en ouders) over het verzuim. Op verschillende mbo-instellingen wordt de studieloopbaanbegeleider hierbij ondersteund:

- Op enkele mbo-instellingen zijn in het registratiesysteem signalen 'ingebouwd', die gegeven worden wanneer studenten een bepaalde tijd geoorloofd en/of ongeoorloofd afwezig zijn. Hoewel het veelal gaat om een hulpmiddel en er geen verplichting aan vast zit, is het een 'reminder' (aan onder andere de studieloopbaanbegeleider) dat een student een bepaalde tijd ziek is en dat het belangrijk is om het gesprek aan te gaan.
- Op de meeste mbo-instellingen wordt het verzuim (ook) gemonitord door bijvoorbeeld een verzuimmedewerker/-coördinator, leidinggevende, beleidsmedewerker, administratief medewerker. De betreffende medewerker deelt het (opvallende) (on)geoorloofde verzuim met de studieloopbaanbegeleider (door middel van bijvoorbeeld verzuimoverzichten, verzuimrapportages). Soms gebeurt dat rechtstreeks, soms wordt het verzuim besproken in studentbesprekingen, soms wordt de informatie gedeeld met de opleidingsmanagers die hier vervolgens met de studieloopbaanbegeleiders over in gesprek gaan.
- Enkele mbo-instellingen geven aan dat docenten (naast het registreren van aan-/afwezigheid) onderling afspraken hebben gemaakt over 'het elkaar op de hoogte houden' van het verzuim van (elkaars) studenten. Bijvoorbeeld als een student twee keer niet in de les van een collega is geweest, brengt de betreffende collega de studieloopbaanbegeleider van de student hiervan op de hoogte.

Bovenstaande punten zijn vooral 'hulpmiddelen' bij het *signaleren* van (opvallend) geoorloofd en ongeoorloofd verzuim en zorgen voor (meer) alertheid op het verzuim.

Verschillende mbo-instellingen ondersteunen de studieloopbaanbegeleiders ook bij het leggen van de (eerste) contacten en het onderhouden van de contacten met studenten (en ouders):

- Vanuit een aantal mbo-instellingen worden bij een bepaald aantal uren (geoorloofde en/of ongeoorloofde) afwezigheid verzuimbrieven verstuurd naar studenten (en ouders) bij

voorbeeld door medewerkers van de administratie of verzuimmedewerkers. Voordat deze brief wordt verstuurd, wordt eerst contact gelegd met de studieloopbaanbegeleider om te verifiëren of de duur van het verzuim klopt. Afgesproken is dat als de brief wordt verstuurd er ook eengesprek moet plaatsvinden tussen student en studieloopbaanbegeleider over een plan van aanpak. De brief fungeert daarmee als een soort extra zetje om het contact te leggen en/of onderhouden.

- Enkele instellingen hebben een verzuimbureau, verzuimcoördinator/-medewerkers die de studieloopbaanbegeleiders ondersteunen bij het contact met studenten (en ouders) over het verzuim. Voorbeelden: medewerkers van een verzuimbureau die dagelijks de afwezigen bellen, verzuimmedewerkers of -coördinatoren die aansluiten bij verzuimgesprekken ter ondersteuning van de studieloopbaanbegeleider.

Veel van de gesproken respondenten geven aan dat studieloopbaanbegeleiders 'veel op hun bordje hebben', dat zij veel studenten moeten begeleiden, dat verzuim niet hun 'favoriete thema' is en dat de signalering en opvolging van verzuim door de studieloopbaanbegeleider daardoor onder druk komt te staan. Uit de voorbeelden hierboven blijkt dat de mbo-instellingen op verschillende manieren proberen om de studieloopbaanbegeleider te ondersteunen bij zijn/haar rol en taken in de verzuimaanpak. Dit betekent ook dat er tussen en binnen mbo-instellingen veel verschil zit in wat er van de studieloopbaanbegeleider verwacht wordt als het gaat om de signalering en opvolging van verzuim. Bij de ene mbo-instelling of bij het ene opleidingsteam (binnen de instelling) is de studieloopbaanbegeleider volledig zelf verantwoordelijk voor de signalering en opvolging van verzuim, bij een andere mbo-instelling of bij een ander opleidingsteam (binnen de instelling) wordt de studieloopbaanbegeleider taken uit handen genomen. Enkele mbo-instellingen benoemen expliciet dat dit kan leiden tot een gebrek aan duidelijkheid en een gebrek aan eenheid wat betreft signalering en opvolging, met als mogelijk gevolg verschillen in het niveau van de begeleiding van studenten bij het verzuim. Die verschillen in niveau van de begeleiding van studenten bij het verzuim houden volgens enkele mbo-instellingen ook verband met de vaardigheden van docenten in het voeren van gesprekken met studenten (en ouders) over het verzuim. Diverse mbo-instellingen benoemen dat docenten het soms lastig vinden om studenten en ouders aan te spreken op het (ziekte) verzuim, om gesprekken te voeren met studenten/ouders over verzuim. Een reden die daarvoor genoemd wordt, is dat docenten niet altijd over de juiste gesprekstechnieken beschikken. Een andere genoemde reden is dat een docent verschillende rollen heeft (empathisch, structurerend, controlerend), die kunnen botsen als het gaat om verzuimbegeleiding. Docenten vinden het veelal lastig die verschillende rollen met elkaar te verbinden en zijn bang dat een controlerende houding en een streng gesprek over het verzuim de relatie met de student (en ouders) schaadt.

Een aantal mbo-instellingen geeft aan een professionaliseringslag te (willen) maken op dit terrein. Men is zich ervan bewust dat de studieloopbaanbegeleider een belangrijke rol heeft in de signalering, opvolging en begeleiding van verzuim en dat de studieloopbaanbegeleider 'het verschil kan maken'. Ingezet wordt bijvoorbeeld op het trainen van docenten in het voeren

van (verzuim)gesprekken met docenten/ouders. Ook genoemd wordt een veel bredere en meer *preventieve* insteek waarbij studieloopbaanbegeleiders worden getraind in het bieden van een veilig en prettig klimaat waarin studenten gezien en bij afwezigheid gemist worden, in het stimuleren van sociale verbinding en verbondenheid met school en ook in het bieden van interessante lessen die studenten een reden geven om naar school te komen (en niet te verzuimen). Een ander voorbeeld van professionalisering en ontwikkeling (deels samenhangend met voorgaand punt) richt zich op de relatie tussen 'groepspresentie' en klasklimaat; wat is de invloed van verzuim(ers) op het klasklimaat en hoe ga je als studieloopbaanbegeleider hierover het gesprek met de klas aan.

Doorverwijzing en samenwerking

Zoals hiervoor benoemd is de studieloopbaanbegeleider eerst verantwoordelijk om het gesprek met de student aan te gaan over het verzuim (zowel bij geoorloofd als ongeoorloofd verzuim). Het doel is volgens de instellingen altijd om te bespreken wat er aan de hand is en wat er nodig is om het verzuim terug te dringen en de aanwezigheid van de student op school te bevorderen (bijv. met een individuele aanpak, maatwerktraject). Als het de studieloopbaanbegeleider niet lukt om verbetering te bewerkstelligen of als het gaat om complexe casussen, zijn er binnen alle mbo-instellingen medewerkers met expertise die ondersteuning bieden bij gesprekken, de gesprekken van de studieloopbaanbegeleider overnemen en/of andere interventies organiseren (bijvoorbeeld een multidisciplinair overleg). Het gaat merendeels om een verzuimmedewerker, verzuimcoördinator, expert verzuim, trajectbegeleider en/of zorgcoördinator.

Als hulp van meer gespecialiseerde medewerkers binnen de mbo-instelling ook geen of te weinig verbetering brengt, het verzuim oploopt, de problematiek erg zwaar/complex is en/of er twijfel bestaat over het verzuim worden externe samenwerkingspartners betrokken; als er sprake is van ongeoorloofd verzuim gaat het veelal om samenwerking met de leerplichtambtenaar en/of RMC-medewerker, als er sprake is van langdurig ziekteverzuim gaat het veelal om samenwerking met de jeugdarts-/verpleegkundige (in sommige gevallen worden zowel Leerplicht/RMC als jeugdarts betrokken, bijvoorbeeld als er twijfel bestaat over of er sprake is van ziekteverzuim of verkapt ongeoorloofd verzuim). In een aantal mbo-instellingen zijn deze samenwerkingspartners (een dagdeel per week) aanwezig op locatie (bijv. voor spreekuren), in andere mbo-instellingen worden de betreffende medewerkers op regelmatige basis uitgenodigd voor deelname aan multidisciplinaire zorgoverleggen (bijvoorbeeld ZAT), en in enkele mbo-instellingen worden de externe partners (ook individueel) benaderd voor overleg als dit nodig wordt geacht. Dit verschilt per instelling, maar vaak ook per locatie van dezelfde mbo-instelling. Aangegeven wordt dat de locaties van de mbo-instelling soms in verschillende regio's zitten en dat de vorm en intensiteit van de samenwerking met leerplichtambtenaar, RMC-medewerker en/of jeugdarts per regio en dus per locatie van een mbo-instelling kan variëren.

Enkele mbo-instellingen geven aan dat het betrekken van de leerplichtambtenaar, RMC-medewerker en/of jeugdarts de verantwoordelijkheid van de studieloopbaanbegeleider is. Echter, in de meeste instellingen is bijvoorbeeld de trajectbegeleider, verzuimmedewerker/-coördinator of zorgmedewerker/-coördinator de schakel naar externe partijen. Dit kan ook verschillen per type casus; bijvoorbeeld dat bij 'eenvoudige' casussen de studieloopbaanbegeleider verantwoordelijk is voor het betrekken van externe partners en bij meer complexe casussen de zorgcoördinator.

Een paar keer wordt expliciet benoemd dat het betrekken van of doorverwijzen naar meer gespecialiseerde collega's binnen de mbo-instelling en naar externe partners, zoals leerplichtambtenaar (bij ongeoorloofd verzuim) of jeugdarts (bij langdurig ziekteverzuim), onvoldoende of te laat plaatsvindt. Oorzaken die hiervoor genoemd worden:

- De studieloopbaanbegeleider en/of andere betrokken medewerker zitten niet dicht genoeg bovenop het verzuim, bijvoorbeeld vanwege andere drukke werkzaamheden of prioriteiten;
- De studieloopbaanbegeleider en/of andere betrokken medewerker wil de vertrouwensband met student (en ouders) niet schaden door collega's of externe partners te betrekken;
- De normatieve waardering van het verzuim ('valt wel mee', 'geen ernstige verzuimproblematiek'), waardoor men inschakeling van collega's of externe partners (nog) niet nodig vindt;
- Interpretatie AVG: een enkele mbo-instelling merkt op dat over zorgelijk (ziekte)verzuim voorheen direct contact gelegd werd met de leerplichtambtenaar (zodat deze mee kon denken over de meest passende aanpak), maar dat zij hier sinds de aanpassing van de AVG voorzichtiger mee omgaat;
- Werkdruk bij leerplichtambtenaar, RMC-medewerkers en/of jeugdartsen.

Om meer eenheid aan te brengen in het betrekken van en doorverwijzen naar meer gespecialiseerde collega's en/of externe partners hebben enkele mbo-instellingen afgesproken na hoeveel gesprekken met de student (zonder dat er verbetering zichtbaar is) hulp wordt ingeschakeld. Dit is volgens de mbo-instellingen echter geen garantie dat dit in de praktijk ook daadwerkelijk gebeurt. Met name het doorverwijzen naar en betrekken van *externe* partners is volgens de gesproken mbo-instellingen een verbeterpunt.

Als het gaat om de samenwerking met leerplichtambtenaren en RMC-medewerkers wordt meermaals gewezen op de verschillen in beleid en aanpak tussen gemeenten en RMC-regio's. Elke RMC-regio heeft een eigen beleid, aanpak en manier van werken. Elke leerplichtambtenaar heeft, zo wordt gezegd, een verschillende interpretatie van de leerplichtwet. Er is volgens de instellingen geen uniforme aanpak, waardoor niet altijd duidelijk is wat je als mbo-instelling van een leerplichtambtenaar of RMC-medewerker kan verwachten. Het ene RMC besluit bijvoorbeeld tot een begeleidingstraject met meerdere contactmomenten, een ander RMC biedt dit niet aan. Omdat een mbo-instelling te maken heeft met (veel) verschillende gemeenten en RMC-regio's wordt dit als belangrijk knelpunt ervaren in de samenwerking met Leerplicht en RMC.

Andere knelpunten die genoemd worden als het gaat om de samenwerking met externe partijen hebben te maken met de grens tussen onderwijs en zorg (wat is nog de taak/rol van het onderwijs en wat is de taak/rol van zorgverleners) en met de diversiteit aan hulpverleners (veel verschillende hulpverlenende partijen binnen de gemeente/regio, met elk andere visie en aanpak, waar moet je beginnen).

Samenwerking met ouders

In geen van de mbo-instellingen worden ouders, volgens de gesproken respondenten, expliciet betrokken bij de *ontwikkeling* van het verzuimbeleid en de verzuimaanpak. Regels en afspraken rondom aanwezigheid en verzuim worden wel door de mbo-instellingen gedeeld en gecommuniceerd. Hoe dit gebeurt en in hoeverre ouders hier bewust en actief bij betrokken worden, varieert per mbo-instelling en zelfs per locatie/opleiding. Aangegeven wordt dat sommige opleidingen regels en afspraken enkel aan studenten communiceren, bijvoorbeeld in mentor-/coachlessen, via de studiewijzer en/of via een bericht aan studenten. Sommige opleidingen communiceren daarnaast ook passief aan ouders, bijvoorbeeld via de website of opleidingsgids. Slechts enkele mbo-instellingen geven aan ouders expliciet en actief te betrekken bij de communicatie over het verzuimbeleid en de verzuimaanpak, bijvoorbeeld middels informatieavonden specifiek gericht op ouders waarin verzuimmedewerkers het beleid en de aanpak toelichten. Laatstgenoemde instellingen hebben gemerkt en/of gelezen in onderzoeken/handreikingen dat de communicatie met en betrokkenheid van ouders belangrijk is (zeker bij thuiswonende studenten) en zetten daarom nadrukkelijk in op een sterke verbinding tussen school en ouders (en studenten).

De meeste andere instellingen betrekken ouders niet of geven aan dat het betrekken van ouders bij het verzuimbeleid en de verzuimaanpak nog in de kinderschoenen staat. Ouderbetrokkenheid in het kader van de verzuimaanpak is wel een thema waar over gesproken wordt en soms zijn er ook wel stappen gezet in dit kader, maar men loopt aan tegen verschillende moeilijkheden. Sommige ouders zijn niet geïnteresseerd in school en reageren nergens op, andere ouders willen bewust niet betrokken worden (want moet hun kind zelf regelen). Om deze ouders toch bij het verzuimbeleid en de verzuimaanpak te betrekken vraagt veel investering van de studieloopbaanbegeleider die toch al veel taken heeft. Soms is er, naar eigen zeggen, ook discussie binnen de mbo-instelling over de betrokkenheid van ouders in het kader van het verzuimbeleid en de verzuimaanpak; leidt een te grote betrokkenheid van ouders niet juist tot een gebrek aan zelfstandigheid en verantwoordelijkheid bij de studenten zelf? Daar komt bij dat sommige ouders zich erg graag laten horen, terwijl de mbo-instelling juist graag wil dat de student (ook) gehoord wordt. Kortom, verschillende overwegingen spelen een rol als het gaat om het betrekken van ouders. Een gebrek aan eenduidigheid en keuzes in dit kader leiden er volgens enkele instellingen toe dat de samenwerking met ouders bij de meeste instellingen nog niet/onvoldoende van de grond is gekomen. Wellicht wel bij bepaalde specifieke opleidingen die hier nadrukkelijk in investeren, maar niet breed in de mbo-instellingen. Dit geldt zoals benoemd specifiek voor het betrekken van ouders bij (het ontwikkelen van) het verzuimbeleid en de verzuimaanpak en de communicatie hierover aan ouders. Veelal worden ouders *wél* betrokken als er sprake is van langdurig verzuim van hun *eigen* kind.

2.3 Knelpunten en succesfactoren verzuimaanpak

Knelpunten

Gevraagd naar de tevredenheid over de verzuimaanpak geven de meeste respondenten aan dat er nog belangrijke verbeterlagen te maken zijn. Deze verbeterlagen richten zich op de volgende aspecten, die deels met elkaar samenhangen:

- Sluitend beeld: de aanwezigheid van studenten wordt door docenten niet altijd geregistreerd of niet altijd tijdig en/of secuur geregistreerd. Hierdoor is er geen sluitend beeld van de afwezigheid van studenten.
- Verschillen medewerkers in toepassing verzuimaanpak: veelal ligt de eerste verantwoordelijkheid voor het signaleren en het opvolgen van verzuim bij de studieloopbaanbegeleider. Mbo-instellingen wijzen op verschillen in betrokkenheid, alertheid, niveau, competenties, kwaliteiten van studieloopbaanbegeleiders als het gaat om de signalering en aanpak van verzuim. Sommige studieloopbaanbegeleiders zijn alert op verzuim, beschikken over goede gesprekstechnieken, ondernemen tijdig actie en 'zitten er bovenop'. Bij andere studieloopbaanbegeleiders is dit in mindere mate het geval. Hetzelfde geldt voor verzuimmedewerkers; ook daar zien respondenten grote verschillen tussen.
- Eenduidigheid in toepassing regels: alle mbo-instellingen hebben regels en afspraken gemaakt over geoorloofd verzuim (bijvoorbeeld voor welke gelegenheden/situaties krijgt een student vrij, hoe moeten studenten zich ziekmelden, hoe moeten studenten extra verlof aanvragen, etc.). Deze regels en afspraken geven echter ruimte voor verschillen en/of worden verschillend toegepast. Voor welke gelegenheden/situaties een student vrij krijgt, kan verschillen per locatie, opleiding of per persoon die akkoord geeft op het verlof. Ook de manier van ziekmelden of verlof aanvragen kent binnen de mbo-instelling veel variatie. Er is voornamelijk geen sprake van eenduidigheid in de toepassing van regels en afspraken ten aanzien van (geoorloofd) verzuim.
- Onduidelijkheid als gevolg van AVG: de AVG leidt tot onduidelijkheid als het gaat om het registreren van (ziekte)verzuim en het ook wat betreft het ondernemen van actie ten aanzien van ziekteverzuim. Wat mag je als studieloopbaanbegeleider of verzuimmedewerker vragen aan en bespreken met studenten (en ouders) over ziekteverzuim? Wat mag er (waar en door wie) vastgelegd worden over de redenen en achtergrond van verzuim? Tot hoever mag een studieloopbaanbegeleider of verzuimmedewerker gaan als het gaat om het terugdringen van het ziekteverzuim. Mag je bijvoorbeeld iemand naar de dokter sturen, kun je zeggen dat een student een aspirine moet nemen en weer naar school moet komen? Opgemerkt wordt dat de AVG het houden van grip op de situatie bemoeilijkt.
- Onvoldoende mogelijkheden en aandacht voor genereren van sturingsinformatie: er is niet bij alle mbo-instellingen voldoende aandacht voor het (structureel) analyseren van verzuimgegevens, zodanig dat de verzuimgegevens sturing geven aan 1) interventies richting de student, Leerplicht, etc. en 2) beleidsmatige, meer structurele verbeteringen (zowel in de signalering, melding, opvolging als in verzuimbeleid, communicatie, samenwerking). Welke informatie is beschikbaar, welke informatie is nodig om interventies/verbeteracties

uit te kunnen zetten, met welke frequentie dienen dergelijke gegevens beschikbaar te zijn en in welke vorm, welke mogelijkheden biedt het systeem in dit kader? Sommige mbo-instellingen geven aan hierin zoekende te zijn. Andere mbo-instellingen benoemen dat hier wel aandacht voor is, maar dat de systemen en rapportagemogelijkheden niet altijd aansluiten bij de wensen.

- Rol betrokkenen in verzuimaanpak: welke taken en verantwoordelijkheden ten aanzien van verzuim behoren tot de rol van studieloopbaanbegeleider verschilt per mbo-instelling. Verschillende mbo-instellingen hebben specifieke verzuimmedewerkers (of gelijksoortige functionarissen), die 'verzuimtaken' overnemen van de studieloopbaanbegeleider. In andere mbo-instellingen hebben studieloopbaanbegeleiders meer taken en verantwoordelijkheden in de verzuimaanpak. Dit verschilt per mbo-instelling. Enkele respondenten geven expliciet aan zoekende te zijn naar wat de focus zou moeten zijn van studieloopbaanbegeleiding en wat zou moeten behoren tot de rol, taken en verantwoordelijkheid van de studieloopbaanbegeleider in het kader van de verzuimaanpak (in relatie tot de vele taken die een studieloopbaanbegeleider heeft). Maar ook 'welke kwaliteiten horen daarbij' en 'wat vraagt dit aan professionalisering'?
- Samenwerking met externe partners in verzuimaanpak: het contact met Leerplicht, RMC en/of andere externe partners (jeugdhulp, hulpverlening) loopt niet overal even goed, er zijn niet met alle partners (goede) afspraken in het kader van de samenwerking in de verzuimaanpak en de verschillende visies en aanpakken van verschillende gemeenten (Leerplicht) en RMC-regio's leiden volgens de mbo-instellingen tot verschillen in begeleidingsmogelijkheden voor studenten. Het vormgeven en organiseren van de samenwerking met de verschillende externe partners benoemt men als een ingewikkelde 'puzzel'.

Succesfactoren

De genoemde knelpunten spelen niet allemaal (in gelijke mate) bij elke mbo-instelling. Verschillende mbo-instellingen zijn (deels) tevreden over hun verzuimaanpak of over specifieke onderdelen van hun verzuimaanpak. In de interviews is ook gesproken over succesfactoren, ofwel de factoren die belangrijk zijn om een succesvolle aanpak van (geoorloofd) verzuim te realiseren. De succesfactor die het meest genoemd wordt, is dat studenten 'gezien worden' en 'zich gezien voelen' als ze aanwezig zijn en dat studenten 'gemist worden' en 'zich gemist voelen' als ze afwezig zijn. Voorbeelden van manieren waarop mbo-instellingen hier op inzetten: snel contact opnemen en contact onderhouden (bellen/appen) met zieke/afwezige studenten ('we hebben gezien dat je niet op school was, wat is er aan de hand, wanneer kunnen we je weer verwachten'), maar ook in de klas aandacht voor het (geoorloofd) verzuim van studenten zodat de aanwezige studenten merken/voelen dat afwezige studenten gemist worden. Een enkele mbo-instelling merkt in dit kader op steekproefsgewijs de klassen in te gaan om te kijken welke studenten afwezig zijn, aan de klas/docent te vragen waarom een student er niet is en expliciet aan te geven even contact op te nemen met de afwezige student (en ouder); hiermee willen ze de aanwezige studenten (in positieve zin) duidelijk maken dat afwezige studenten gemist worden. Echter, ook (het gedrag van) studenten serieus nemen,

goede begeleiding bieden op school, het gesprek blijven aangaan, verwachtingen van student/docent over en weer bespreken en daarnaar handelen, dragen volgens verschillende respondenten bij aan 'binding' en 'gezien worden'.

Enkele mbo-instellingen geven aan na te denken over hoe ze *aanwezigheid* expliciet(er) kunnen belonen en (verder) kunnen stimuleren. Eén van de respondenten geeft aan dat er binnen bepaalde opleidingsteams 'beloningsinitiatieven' zijn; klassen die het meest aanwezig zijn, krijgen bijvoorbeeld taart of een feestje of de student die meest aanwezig is krijgt een bioscoopbon. Men kijkt of dit meer effect heeft dan negatieve consequenties bij te laat komen of afwezigheid. Andere ideeën die genoemd worden, gericht op het stimuleren van aanwezigheid, maar (nog) niet ten uitvoer zijn gebracht: inzicht krijgen in de relatie tussen groeps-presentie, klasklimaat en verzuim/uitval en daarover het gesprek aangaan met de klas, elke docent een eigen klaslokaal en er daarmee voor zorgen dat de docent alle binnenkomende – aanwezige – studenten (individueel) gedag kan zeggen en welkom kan heten.

Het gaat in bovengenoemde succesfactoren vooral om het bevorderen van de binding tussen student en school, studenten het gevoel geven dat hun aanwezigheid van belang is en dat zij gezien worden. Andere genoemde succesfactoren richten zich met name op de organisatie en toepassing van een goede verzuimaanpak:

- Heldere en blijvende communicatie over het verzuimbeleid en de daarbij horende afspraken en rollen aan alle bij de verzuimaanpak betrokken medewerkers (ook nieuwe medewerkers);
- Verwachtingen van ieders taken en rollen duidelijk (blijven) communiceren met/aan de betrokken medewerkers;
- Studieloopbaanbegeleiders ondersteunen en faciliteren bij hun rol, taken en verantwoordelijkheid binnen de verzuimaanpak en hen de mogelijkheid bieden om (laagdrempelig) hulp/ondersteuning in te schakelen als ze niet aan hun verzuimtaken toekomen en/of niet weten hoe bepaalde casussen aan te pakken;
- Aandacht voor professionalisering, zodanig dat studieloopbaanbegeleiders en andere betrokkenen in de verzuimaanpak competent zijn en zich competent voelen voor hun rol/verantwoordelijkheid;
- Aandacht voor een goede registratie, zodanig dat er (volledig) inzicht ontstaat in het verzuim en de cijfers ingezet kunnen worden voor (constante) sturing op verbeteringen.

2.4 Samenvatting

Alle mbo-instellingen hebben verzuimbeleid/-protocol, maar invulling in praktijk varieert

Alle mbo-instellingen geven aan een verzuimbeleid en/of -protocol te hebben. De meeste mbo-instellingen hebben een specifiek ziekteverzuimbeleid ofwel besteden in het beleid specifieke aandacht aan ziekteverzuim. In het verzuimbeleid is o.a. aandacht voor richtlijnen omtrent de omgang met verzuim, stappen die ondernomen worden bij de verschillende soorten verzuim, rollen van betrokkenen in de verzuimaanpak.

Het verzuimbeleid is bij alle instellingen instellingsbreed hetzelfde en geldt over het algemeen voor alle studenten. Opgemerkt wordt echter dat het beleid/protocol *in de praktijk* door de opleidingen soms wel iets anders gehanteerd/ingevuld wordt. Dat kan volgens de respondenten te maken hebben met *organisatorische aspecten* (bijv. per opleiding verschil in aantal fte voor een verzuimmedewerker, die taken uit handen neemt van studieloopbaanbegeleider) en/of met verschillen in *doelgroep* (bijv. meer contactmomenten en interventies bij opleidingen waar verzuim vaker aan de orde is).

Veel variatie in richtlijnen ten aanzien van verlof aanvragen en ziekmelden

Op het gebied van verlof aanvragen en ziekmelden zijn verschillen zichtbaar *tussen* mbo-instellingen, maar ook *binnen* mbo-instellingen (tussen locaties/opleidingsteams). Verlof aanvragen moet soms bij de mentor, soms bij de (opleidings-)coördinator/manager, bij een verzuimmedewerker, presentiepunt of verzuimbureau. Dit kan verschillen per locatie of opleidingsteam en/of is afhankelijk van de duur van het aan te vragen verlof. Ook bij het doen van een ziekmelding is veel variatie zichtbaar. Soms dienen studenten (18+) of ouders (18-) telefonisch, via mail of WhatsApp een ziekmelding te doen bij de receptie, het presentiepunt of verzuimbureau. Soms kunnen studenten/ouders de ziekmelding via een app doorgeven. Soms is het de bedoeling dat een ziekmelding dagelijks gedaan wordt (voor elke dag dat een student ziek is), soms worden andere afspraken gemaakt over wanneer er weer contact is en soms zijn hier geen specifieke afspraken over. Dit verschilt per mbo-instelling en veelal per locatie/opleiding binnen de instelling.

Volledigheid en betrouwbaarheid verzuimgegevens een aandachtspunt

De meeste mbo-instellingen hebben één centrale verzuimregistratie (en dus niet per locatie/school eigen registraties). De wijze van registreren en de kwaliteit van de registratie varieert tussen en binnen mbo-instellingen (tussen locaties/opleidingsteams). Verschillende aspecten leiden ertoe dat het vooralsnog niet mogelijk is om een volledig en betrouwbaar beeld te geven van de verzuimgegevens: a) hoe consequent en nauwkeurig de aan-/afwezigheid van studenten wordt geregistreerd verschilt per locatie, opleidingsteam en docent, b) (het detailniveau van) de categorieën die onderscheiden worden voor de vormen/typen van geoorloofd verzuim en het gebruik van deze categorieën varieert tussen en binnen instellingen, c) het is niet altijd bekend of studenten aanwezig zijn op hun stage- en/of werkplek (bbl), omdat studenten zich bijvoorbeeld wel ziekmelden bij de werkgever maar niet ook nog op school, en d) de (on)mogelijkheden van het gebruikte registratiesysteem.

Verskil in wat van studieloopbaanbegeleider verwacht wordt in signalering en opvolging verzuim

Alle mbo-instellingen benoemen dat de studieloopbaanbegeleider een belangrijke rol heeft in het signaleren en opvolgen van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. Omdat studieloopbaanbegeleiders 'veel op hun bordje hebben' en verzuim niet hun 'favoriete thema' is, komt de signalering en opvolging onder druk te staan. Binnen de mbo-instellingen wordt op verschillende

manieren geprobeerd om de studieloopbaanbegeleider te ondersteunen bij zijn/haar rol en taken in de verzuimaanpak. Dit betekent dat er tussen en binnen mbo-instellingen veel verschil zit in wat er van de studieloopbaanbegeleider verwacht wordt. Enkele respondenten benoemen dat dit kan leiden tot een gebrek aan duidelijkheid en een gebrek aan eenheid wat betreft signalering en opvolging, met als mogelijk gevolg verschillen in het niveau van de begeleiding van studenten bij het verzuim. Die verschillen in niveau van de begeleiding van studenten houden volgens enkele mbo-instellingen ook verband met de vaardigheden van docenten in het voeren van gesprekken met studenten (en ouders) over het verzuim. Docenten vinden het soms lastig om studenten en ouders aan te spreken op het (ziekte)verzuim, om gesprekken te voeren met studenten/ouders over verzuim. Redenen die daarvoor genoemd worden: gebrek aan juiste gesprekstechnieken, moeite om verschillende rollen in verzuimbegeleiding (empathisch, structurerend, controleren) met elkaar te verbinden, niet willen schaden van de relatie met student (en ouders). Enkele mbo-instellingen geven aan een professionaliseringsslag te (willen) maken op dit terrein (bijv. trainen studieloopbaanbegeleiders).

Betrekken van en doorverwijzen naar samenwerkingspartners aandachtspunt

De studieloopbaanbegeleider is bij alle mbo-instellingen eerst verantwoordelijk om het gesprek met de student aan te gaan over het verzuim (zowel bij geoorloofd als ongeoorloofd verzuim). Als dit niet leidt tot verbetering of als het gaat om complexe casussen zijn er binnen de mbo-instellingen medewerkers met expertise die ondersteuning bieden. Als deze hulp ook geen of te weinig verbetering brengt, het verzuim oploopt, de problematiek erg zwaar/complex is en/of er twijfel bestaat over het verzuim worden externe samenwerkingspartners betrokken; als er sprake is van ongeoorloofd verzuim gaat het veelal om samenwerking met de leerplichtambtenaar en/of RMC-medewerker, als er sprake is van langdurig ziekteverzuim gaat het veelal om samenwerking met de jeugdarts-/verpleegkundige. Het betrekken van of doorverwijzen naar meer gespecialiseerde collega's binnen de instelling en naar externe partners gebeurt niet altijd (tijdig). Oorzaken die hiervoor genoemd worden: a) studieloopbaanbegeleider zit niet dicht genoeg bovenop het verzuim, b) studieloopbaanbegeleider wil de vertrouwensband met student (en ouders) niet schaden door collega's of externe partners te betrekken, c) de normatieve waardering van het verzuim ('valt wel mee', 'geen ernstige verzuimproblematiek'), waardoor men inschakeling van collega's of externe partners (nog) niet nodig vindt, d) interpretatie AVG (voorzichtigheid in betrekken anderen bij ziekteverzuim student), e) werkdruk bij leerplichtambtenaar, RMC-medewerkers en/of jeugdartsen.

Gebrek aan uniforme aanpak Leerplicht/RMC belangrijk knelpunt

Beleid, aanpak en werkwijze van gemeenten (Leerplicht) en RMC-regio's verschilt. Er is geen uniforme aanpak, waardoor niet altijd duidelijk is wat je als mbo-instelling van een leerplichtambtenaar of RMC-medewerker kan verwachten. Het ene RMC besluit bijvoorbeeld tot een begeleidingstraject met meerdere contactmomenten, een ander RMC biedt dit niet aan. Omdat een mbo-instelling te maken heeft met (veel) verschillende gemeenten en RMC-regio's wordt dit als belangrijk knelpunt ervaren in de samenwerking met Leerplicht en RMC.

Samenwerking met ouders nog niet/onvoldoende van de grond gekomen

In geen van de gesproken mbo-instellingen worden ouders expliciet betrokken bij de *ontwikkeling* van het verzuimbeleid en de verzuimaanpak. Regels en afspraken rondom aanwezigheid en verzuim worden wel door de mbo-instellingen gedeeld en gecommuniceerd. Hoe dit gebeurt en in hoeverre ouders hier bewust en actief bij betrokken worden, varieert per mbo-instelling en zelfs per locatie/opleiding. Slechts enkele mbo-instellingen geven aan ouders expliciet en actief te betrekken bij de communicatie over het verzuimbeleid en de verzuimaanpak, bijvoorbeeld middels informatieavonden specifiek gericht op ouders. De meeste andere instellingen betrekken ouders niet of geven aan dat het betrekken van ouders bij het verzuimbeleid en de verzuimaanpak nog in de kinderschoenen staat. Veelal worden ouders wél betrokken als er sprake is van langdurig verzuim van hun eigen kind.

Belangrijke verbeterlagen te maken in verzuimaanpak

Verschillende mbo-instellingen zijn (deels) tevreden over hun verzuimaanpak of over specifieke onderdelen van hun verzuimaanpak, maar zij geven aan dat vooralsnog verschillende (deels samenhangende) knelpunten een rol spelen: a) er is geen sluitend beeld van het verzuim, b) veel verschillen tussen medewerkers in betrokkenheid, alertheid, niveau, competenties en kwaliteit als het gaat om signalering en aanpak van verzuim, c) gebrek aan eenduidigheid in de toepassing van regels en afspraken ten aanzien van (geoorloofd) verzuim, d) onduidelijkheid als gevolg van AVG (wat mag je vragen over ziekteverzuim, wat mag je registeren, hoever mag je gaan in de aanpak van ziekteverzuim), e) onvoldoende mogelijkheden en aandacht voor genereren sturingsinformatie, f) zoekende naar wat rol/focus studieloopbaanbegeleider in verzuimaanpak zou moeten zijn en welke kwaliteiten dit vraagt, g) vormgeven en organiseren van de samenwerking met de verschillende externe partners ingewikkelde 'puzzel'.

3 Aard en omvang geoorloofd verzuim

In dit hoofdstuk komt de aard en omvang van geoorloofd verzuim in twee mbo-instellingen aan bod. Geoorloofd verzuim is als volgt geoperationaliseerd: *alle gevallen waarvan de geregistreerde reden door de mbo-instelling wordt aangemerkt als geoorloofd verzuim.*¹⁰

In de eerste paragraaf kijken we naar de verschillende soorten geoorloofd verzuim en hoe vaak deze vóórkomen. Aan bod komt het aandeel studenten dat in het schooljaar 2018-2019 ten minste één keer een verzuimmelding heeft gehad. Ook wordt het aandeel studenten met ten minste één ongeoorloofde verzuimmelding in deze paragraaf gepresenteerd. Paragraaf 2 zoomt nader in op ziekteverzuim. Deze paragraaf toont het aandeel studenten met tenminste één ziekmelding. Daarbij kijken we naar verschillen tussen verschillende domeinen, niveaus en leerwegen. Paragraaf 3 gaat uitvoeriger in op de variatie die zichtbaar is in het ziekteverzuim. Daarbij gaan we in op vragen zoals hoe vaak er wordt verzuimd en hoelang het verzuim duurt. Patronen in het ziekteverzuim worden bekeken in paragraaf 4. In paragraaf 5 schetsen we een beeld van de stapeling van geoorloofd en ziekteverzuim verzuim. Hierbij kijken we ook naar verschil in kenmerken van studenten. Tot slot gaan we in de zesde paragraaf in op de relatie tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten.

Uitgangspunten in de berekening van verzuim

De manier waarop de mbo-instellingen verzuimgegevens registreren verschilt. ROC 1 houdt een registratie op weekbasis bij. Dit wil zeggen dat er per weeknummer bekend is hoeveel dagen en uren een student afwezig was per verschillende verzuimredenen. Onbekend is of dit één melding betreft in die week of een optelsom van meerdere meldingen met dezelfde verzuimredenen. Bij verzuim (met dezelfde reden) dat langer aanhoudt dan één week zijn de dagen opgeteld. ROC 2 registreert afwezigheid per lesuur. Hierbij is onbekend hoeveel lesuren een student op een dag heeft. In de analyses zijn de twee verschillende manieren van registreren omgevormd tot één manier van berekenen van de omvang van het verzuim:

- We zijn uitgegaan van schooldagen van vijf klokuren;
- Aaneengesloten dagen verzuim met dezelfde reden worden gezien als één verzuimmelding;

¹⁰ Zoals aan bod is gekomen in hoofdstuk 2 kan het verschillen tussen mbo-instellingen of iets als geoorloofd of ongeoorloofd verzuim wordt gezien. Vandaar de keuze om de indeling van mbo-instellingen zelf te hanteren.

- Het geoorloofd verzuim is hierbij opgedeeld in vier categorieën¹¹:
 - Ziekteverzuim
 - Medisch verlof¹²
 - Bijzonder verlof¹³
 - Overig geoorloofd verzuim.

Bij ROC 2 is een ziekteuur van vijf uur of langer op één dag berekend als één dag verzuim. Verzuim dat minder dan vijf uur op één dag duurt is in uren omgerekend. Ter illustratie: iemand die één uur en vijftien minuten afwezig is op één dag heeft een afwezigheid van 1,25 uur. Bij ROC 1 is, door de manier van registreren, er per week maximaal één melding per verzuimreden geregistreerd. Ook hier zijn er dagen van vijf uur aangehouden, met een maximum van vijf dagen per week. Als voorbeeld: We weten dat een student in één week tien uur afwezig was, dit is omgerekend naar één afwezigheid van twee dagen.

Verschillen tussen de mbo-instellingen

Naast de hierboven genoemde verschillen in registratie zijn er ook veel andere verschillen tussen de beide mbo-instellingen. Voorbeelden van deze verschillen zijn:

- ROC 1 registreert op weekbasis en heeft per week maximaal één melding per reden. ROC 2 registreert per uur, waardoor er meerdere meldingen in een week kunnen zijn. Dit levert een mogelijk verschil in aantal meldingen op.
- De mogelijke redenen bij registratie verschillen. Bij ROC 1 worden redenen meer gedetailleerd beschreven dan bij ROC 2. Bijvoorbeeld: een bezoek aan de tandarts wordt bij ROC 1 als 'tandarts' aangemerkt. Waar bij ROC 2 de opties voor geoorloofd verzuim zijn beperkt tot 'ziek' of 'anders'. Een tandartsbezoek kan, afhankelijk van degene die registreert, onder beide categorieën vallen. Dit kan gevolgen hebben voor de verhoudingen tussen de categorieën van het geoorloofd verzuim.
- De mbo-instellingen hanteren niet dezelfde scheiding tussen geoorloofd verzuim en ongeoorloofd verzuim. Zo valt een verwijdering bij ROC 1 onder ongeoorloofd en bij ROC 2 onder geoorloofd verzuim¹⁴. Dit heeft invloed op de verhoudingen tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim.
- ROC 1 heeft de data aangeleverd met de leeftijd van de studenten bij de start van schooljaar 2018-2019 (september 2018). Van ROC 2 weten we alleen het geboortjaar. Dit hebben we omgerekend naar de leeftijd op 1 januari 2019. Hierdoor kunnen er verschillen in leeftijd ontstaan.

11 Bij ROC 2 wordt medisch verlof niet apart als reden geregistreerd. Medisch verlof kan, afhankelijk van de registratie, zowel onder ziekteverzuim als overig geoorloofd verzuim vallen.

12 Met medisch verlof wordt bezoek aan artsen of hulpverlening bedoeld. Het gaat bijvoorbeeld om tandartsbezoek, huisartsbezoek, afspraken in het ziekenhuis, afspraken met psycholoog of behandeling door een fysiotherapeut.

13 Met bijzonder verlof wordt de toekenning van verlof om bijzondere omstandigheden gerekend. Het gaat bijvoorbeeld om verlof voor een huwelijk, begrafenis of religieuze feestdag.

14 In de instructies van DUO bij het verzuimloket wordt genoemd dat schorsing onder geoorloofd verzuim valt. In de analyses zijn de definities van de mbo-instellingen zelf aangehouden.

Deze verschillen maken dat het verzuim tussen de twee mbo-instellingen niet één-op-één te vergelijken is. Daarnaast is in de interviews naar voren gekomen dat er in de registratie van het verzuim nog belangrijke verbeterlagen te maken zijn. Bij het lezen van de uitkomsten is het belangrijk om deze kanttekeningen in acht te nemen. Vanwege bovenstaande punten, in combinatie met het feit dat de analyses betrekking hebben op slechts twee mbo-instellingen, moeten de uitkomsten in dit hoofdstuk dan ook gezien worden als eerste verkenning naar geoorloofd verzuim in het mbo. De gepresenteerde cijfers geven een eerste indicatief beeld. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen in hoeverre de uitkomsten breder in het hele mbo zichtbaar zijn.

3.1 Prevalentie van geoorloofd verzuim

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van welk aandeel van de studenten minimaal één verzuimmelding heeft. Daarnaast bespreken we wat er in de interviews aan bod is gekomen over de verschillende soorten geoorloofd verzuim.

Tabel 3.1 toont het percentage studenten met minimaal één verzuimmelding. Dit is te zien voor (de verschillende soorten) geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en het totale verzuim. Ook de meldingen waarvan de reden onbekend is, zijn weergegeven in de tabel.

Tabel 3.1 – Prevalentie van verzuim, totaal en naar vormen van geoorloofd ongeoorloofd verzuim, per instelling

	% studenten met minimaal 1 melding van verzuim		% studenten zonder melding van verzuim		Gemiddeld aantal meldingen van verzuim per student op jaarbasis	
	ROC 1	ROC 2	ROC 1	ROC 2	ROC 1	ROC 2
Totaal geoorloofd verzuim	76	81	24	19	7,2	9,3
Vormen van geoorloofd verzuim:						
- Ziekteverzuim	69	74	31	26	5,3	7,8
- Medisch verlof	31	- ¹⁵	69	-	2,4	-
- Bijzonder verlof	7	9	93	91	1,7	1,7
- Overig	33	46	67	53	2,9	3,4
Totaal ongeorloofd verzuim	54	63	46	36	3,5	4,0
Verzuim reden onbekend	-	91	-	9	-	13,3
Totaal verzuim*	80	91	20	9	9,2	22,2

* Het ongeoorloofd en geoorloofd verzuim opgeteld, inclusief het verzuim waarvan de reden onbekend is.

15 Wordt niet apart geregistreerd

Veruit het grootste deel van de mbo-studenten heeft minimaal één melding van verzuim (80% en 91%). Gemiddeld hebben studenten 9 (ROC 1) en 22 (ROC 2) verzuimmeldingen¹⁶ op jaarbasis. Dat betreft een optelsom van meldingen van geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en verzuim waarvan de reden onbekend¹⁷ is. Een melding van geoorloofd verzuim komt voor bij ongeveer tachtig procent van de studenten en komt gemiddeld per student tussen de zeven en negen keer voor. Ziekteverzuim is binnen het geoorloofd verzuim de verzuimsoort met het grootste aandeel studenten en komt gemiddeld veruit het vaakst voor. Toch heeft ook ruim een kwart van de studenten geen ziekmelding. De vraag hierbij is in hoeverre deze cijfers een betrouwbaar beeld geven: hebben deze studenten zonder melding van verzuim, ook daadwerkelijk niet verzuimd? De oorzaak van het grote percentage studenten zonder melding van ziekteverzuim kan ook liggen in de registratie van het verzuim. Uit onderzoek naar het ziekteverzuim in po en vo¹⁸ blijkt een veel groter deel van de leerlingen één of meerdere meldingen van ziekteverzuim te hebben (po: 75% vo: 92%).

Bij beide instellingen heeft meer dan de helft van de studenten een melding van ongeoorloofd verzuim. Dat beeld stemt overeen met eerder onderzoek waarin het verzuim bij één mbo-instelling is bekeken.¹⁹ Gemiddeld gaat het om 3,5-4 meldingen per student.

Opvallend is bij ROC 2 het grote aandeel studenten met verzuim waarvan de reden onbekend is. Bij dit verzuim is afwezigheid geconstateerd zonder verdere registratie van reden. Dit verzuim is niet per definitie ongeoorloofd verzuim. Docenten registreren aan- en afwezigheid tijdens de lessen. Bij afwezigheid wordt dit in eerste instantie onder onbekend geregistreerd. Wanneer de reden bekend is of wordt (bijvoorbeeld door een melding bij de receptie, studentregistratiesysteem of bij navraag aan student), verandert de verzuimmelding van reden onbekend naar de betreffende reden. Bijna alle studenten van ROC 2 hebben minimaal één melding van verzuim waarbij het onbekend is wat de reden van verzuim is. Gemiddeld zijn dit 13,3 meldingen per student.

Vanwege het feit dat ziekteverzuim binnen het geoorloofde verzuim veruit het meeste voorkomt, wordt er in paragraaf 3.2 nader ingegaan op het ziekteverzuim.

Categorieën geoorloofd verzuim

In de interviews met vertegenwoordigers van mbo-instellingen is gevraagd welke categorieën van geoorloofd verzuim het meeste voorkomen. Zij geven aan dat ziekteverzuim en medische afspraken de meest voorkomende vormen van geoorloofd verzuim zijn. Binnen de categorie

16 Dit verschil is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan de verschillen in manier van registreren. Zie ook de inleiding van dit hoofdstuk.

17 Dit is verzuim waarbij een afwezigheid is geconstateerd zonder verdere registratie van de reden. Dit is niet per definitie ongeoorloofd verzuim. Vooral bij ROC 2 komt dit soort verzuim veel voor.

18 Roelofs, M., Kennis, R., Beurskens, K., & Eimers, T. (2021). *Ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek in primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

19 Eimers, T., Kennis, R., Keppels, E., & Roelofs, M. (2014). *Aanpak VSV in het mbo. Onderzoek bij vijf mbo-instellingen*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

ziekteverzuim, wijzen betrokkenen erop dat steeds meer studenten te maken hebben met (complexe) psychische problematiek. Dit leidt in potentie tot meer ziekteverzuim. Zoals in het voorgaande hoofdstuk benoemd is de studieloopbaanbegeleider eerst verantwoordelijk om het gesprek met de student aan te gaan over het verzuim. Het doel is volgens de instellingen altijd om te bespreken wat er aan de hand is en wat er nodig is om het verzuim terug te dringen en de aanwezigheid van de student op school te bevorderen (bijv. met een individuele aanpak, maatwerktraject). Als het de studieloopbaanbegeleider niet lukt om verbetering te bewerkstelligen of als het gaat om complexe casussen worden interne en/of externe deskundigen (jeugdarts/-verpleegkundige) betrokken.

3.2 Prevalentie van ziekteverzuim

In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag welk deel van de studenten minimaal één ziekmelding heeft. Medisch verlof wordt in de kwantitatieve analyses zoals die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd niet als ziekteverzuim meegerekend. Dit wijkt af van hoe ziekteverzuim is gedefinieerd in het onderzoek naar ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het po en vo. De reden hiervoor is dat medisch verlof bij ROC 2 niet als reden wordt geregistreerd. Medisch verlof kan zowel onder ziekteverzuim als overig geoorloofd verzuim vallen. Onder welke van deze redenen het wordt geregistreerd, is afhankelijk van de persoon die de registratie doorvoert. Dit betreft zowel de studenten zelf (die een afwezigheid doorgeven via hun studentregistratiesysteem) of medewerkers van de instelling. Vanwege het ontbreken van een duidelijke richtlijn waar medisch verlof onder valt, kunnen we geen inschatting maken of en welk deel van medisch verlof binnen ziekteverzuim is geregistreerd. Vandaar dat er voor gekozen is om ook bij ROC 1 medisch verlof niet mee te rekenen.

Het overgrote deel van de studenten in het mbo heeft zich in het schooljaar 2018-2019 minstens één keer ziekgemeld. Bij beide instellingen ligt dit rond de zeventig procent²⁰. Dit is te vinden in Tabel 3.2.

Tabel 3.2 – Prevalentie van ziekteverzuim, per mbo-instelling

	ROC 1	ROC 2
% studenten met minimaal 1 ziekmelding	69	74
% studenten zonder ziekmelding	31	26
Gemiddeld aantal ziekmeldingen per student op jaarbasis	5,3	7,8

²⁰ In het onderzoek 'ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs' dat KBA in 2020/2021 uitvoerde voor het ministerie van VWS komt naar voren dat dit percentage in het vo veel hoger is (92%). Dit is deels te verklaren door het feit dat in huidig onderzoek medisch verlof niet (volledig) is meegerekend als ziekteverzuim.

Het aandeel studenten met minstens één melding van ziekteverzuim is ook gesplitst per domein, niveau en leerweg. Ook is er hierbij gekeken naar het gemiddeld aantal ziekmeldingen per student op jaarbasis. Tabel 3.3 laat de cijfers per instelling zien.

Tabel 3.3 – Prevalentie van ziekteverzuim, naar studentkenmerken

	% studenten met minimaal 1 melding van ziekteverzuim		% studenten zonder melding van ziekteverzuim		Gemiddeld aantal ziekmeldingen per student op jaarbasis	
	ROC 1	ROC 2	ROC 1	ROC 2	ROC 1	ROC 2
Totaal ziekteverzuim	69	74	31	24	5,3	7,8
Domein:						
- Afbouw, hout en onderhoud	63	68	37	32	3,4	6,1
- Ambacht, laboratorium en gezondheidsstechniek	18	71	82	29	5,6	6,1
- Bouw en infra	65	52	35	48	3,8	5,0
- Economie en administratie	76	81	24	19	5,2	10,6
- Handel en ondernemerschap	85	66	15	34	6,3	9,6
- Horeca en bakkerij	78	71	22	29	5,0	4,5
- Informatie en communicatietechnologie	76	87	24	13	6,3	9,2
- Media en vormgeving	79	87	21	13	5,9	7,7
- Mobiliteit en voertuigen	60	59	40	41	3,5	6,6
- Techniek en procesindustrie	61	59	39	41	4,8	6,2
- Toerisme en recreatie	85	92	15	8	5,1	8,8
- Transport, scheepvaart en logistiek	68	62	32	38	3,1	5,7
- Uiterlijke verzorging	86	95	14	5	8,1	11,0
- Veiligheid en sport	82	83	18	17	5,5	8,5
- Voedsel, natuur en leefomgeving	-	85*	-	15*	-	8,6*
- Zorg en welzijn	58	75	42	25	5,2	7,0
Niveau:						
- Niveau 1	80	63	20	37	6,4	5,4
- Niveau 2	76	66	24	34	5,7	7,5
- Niveau 3	65	64	35	36	5,0	6,4
- Niveau 4	68	82	32	18	5,2	8,4
Leerweg:						
- BOL	75	86	25	14	5,6	8,7
- BBL	45	47	55	53	2,7	3,7

* Dit betreft een percentage/gemiddelde gebaseerd op slechts een heel klein aantal studenten.

Verschillen tussen domeinen

Bij de splitsing naar domeinen zijn er grote verschillen te zien. Deze verschillen zitten zowel tussen de domeinen, als tussen de instellingen. Bij de meeste domeinen ligt het percentage studenten met minimaal één ziekmelding ergens tussen de 60 en 80 procent. Er zijn domeinen waarbij het percentage veel hoger is dan gemiddeld, voorbeelden hiervan zijn de domeinen 'Uiterlijke verzorging', 'Toerisme en recreatie' en (in iets mindere mate) 'Veiligheid en sport'. Bij de meer technische domeinen is het aandeel iets kleiner dan gemiddeld, bijvoorbeeld bij de domeinen 'Bouw en infra', 'Mobiliteit en voertuigen' en 'Techniek en procesindustrie'. Dit is waarschijnlijk te verklaren door het hogere aandeel bbl-studenten in de technische sector. Opvallend is dat slechts achttien procent van de studenten binnen het domein 'Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek' aan ROC 1 een ziekmelding heeft. Bij ROC 2 ligt het aandeel rond het gemiddelde. We gaan er in dit geval van uit dat dit lage aandeel veroorzaakt wordt door slechte registratie of een registratiefout. Dit beeld, dat er bij één van de twee instellingen sprake is van een erg hoog of juist laag aandeel studenten met een ziekmelding, is bij meerdere domeinen zichtbaar.

Op een vergelijkbare wijze is ook zichtbaar dat het gemiddelde aantal ziekmeldingen per student verschilt tussen domeinen. Ook hier valt het domein 'Uiterlijke verzorging' op. Bij beide instellingen is binnen dit domein het gemiddeld aantal ziekmeldingen per student erg hoog. De vraag hierbij blijft of dit veroorzaakt wordt door een hogere mate van ziekteverzuim, of door verschillen in registratie.

Verschillen tussen niveaus

Bij de splitsing naar niveaus valt op dat bij ROC 2 het aandeel studenten met een melding van ziekteverzuim hoger wordt naar mate de niveaus oplopen. Bij ROC 1 zien we het omgekeerde. Ook wanneer we naar het aantal ziekmeldingen kijken, zien we een gelijk patroon. Onduidelijk is in hoeverre deze verschillen zijn te verklaren door verschillen in registratie of juist door verschillen in beleid.

Verschillen tussen leerwegen

Het aandeel studenten met een ziekteverzuimmelding en het gemiddeld aantal ziekmeldingen is voor bbl-studenten lager dan voor bol-studenten. Dit is bij beide instellingen duidelijk terug te zien. In de gesprekken met mbo-instellingen is aangegeven dat afwezigheid/verzuim op stage/werkplek niet (goed) wordt geregistreerd bij de instellingen. Sommige instellingen proberen dit wel, maar daar wordt dit door studenten niet (altijd) goed doorgegeven.

Verschillen in leeftijd en geslacht

Naast verschillen in het verzuim tussen domeinen, niveaus en leerwegen, hebben we voor de studenten met minstens één ziekteverzuimmelding ook gekeken naar de verdeling in leeftijd en geslacht. Een overzicht hiervan is te zien in Tabel 3.4.

Tabel 3.4 – Studenten met minstens één melding van ziekteverzuim²¹, naar leeftijd en geslacht

	Ziekmelding ROC 1	Verhoudingen totaal studenten ROC 1*	Ziekmelding ROC 2	Verhoudingen totaal studenten ROC 2*	Landelijke verhoudingen mbo-studenten*
	%	%	%	%	%
Leeftijdscategorie:					
- Jonger dan 18 jaar	37	29	28	30	28
- 18 tot 23 jaar	50	52	58	50	55
- 23 jaar en ouder	13	20	14	20	17
Geslacht:					
- Man	55	54	51	53	51
- Vrouw	45	46	49	47	49

* Bron: DUO, Open onderwijsdata (2020)

Van alle studenten die een melding van ziekteverzuim hebben, is ruim de helft tussen de 18 en 23 jaar. Ongeveer een derde is jonger dan 18 jaar. Slechts een klein deel is ouder dan 23 jaar. Wanneer dit wordt vergeleken met de verhoudingen in leeftijd van alle studenten, valt bij beide instellingen op dat met name het percentage studenten van 23 jaar en ouder met minstens één verzuimmelding lager is dan bij de verhoudingen op de instellingen (13% en 14% met 20%). Verder zijn het ongeveer vergelijkbare percentages als de landelijke verdeling van de gehele groep mbo-studenten in Nederland en de verdeling van de instellingen zelf. Ook bij de verdeling in geslacht zijn de verhoudingen van studenten met minstens één melding van ziekteverzuim vergelijkbaar met de landelijke totalen. Er is dus geen aanleiding om aan te nemen dat het aandeel studenten met één melding van ziekteverzuim verschilt voor geslacht of leeftijd.

3.3 Frequentie en duur van het ziekteverzuim

In de vorige paragraaf is er gekeken naar het aandeel studenten met minimaal één ziekmelding in het schooljaar 2018-2019. In deze paragraaf gaan we uitvoeriger in op de variatie die zichtbaar is in het ziekteverzuim.

²¹ Voor ROC 1 is het geslacht en de leeftijd van studenten zonder een melding van verzuim niet opgenomen in de data. Er kan dus alleen informatie worden gegeven over de studenten met minstens één verzuimmelding.

We benaderen het ziekteverzuim op drie verschillende manieren:

- De variatie tussen studenten in het jaarlijks *aantal* gevallen van ziekteverzuim per student en de reden van het ziekteverzuim;
- De variatie tussen meldingen in de *duur* van de unieke ziekmeldingen (gevallen);
- De variatie tussen studenten in de *duur van het totaal* aantal ziekmeldingen per student in het schooljaar.

Frequentie van het ziekteverzuim

Er is gekeken hoeveel ziekmeldingen studenten op de mbo-instellingen hebben. De twee instellingen zijn op dit thema niet onderling te vergelijken. De manier van registreren is, zoals eerder in dit hoofdstuk genoemd, erg verschillend. In Tabel 3.5 zijn de aantal gevallen ziekteverzuim voor beide instellingen weergegeven. De manier van registreren van ROC 2 geeft de mogelijkheid om een zo betrouwbaar mogelijke verdeling in aantal gevallen ziekteverzuim per student weer te geven. ROC 1 zal vanwege het feit dat het ziekteverzuim per week, in plaats van per geval, wordt geregistreerd niet verder worden besproken in de tekst.

Wat voornamelijk opvalt in de verdeling van het aantal gevallen ziekteverzuim per student is het grote percentage studenten dat vaker dan zes keer in het schooljaar 2018-2019 een melding had van ziekteverzuim (38%). Daartegenover staat dat ook een groot deel van de studenten niet of slechts een enkele keer per jaar een melding heeft van ziekteverzuim (36%). Uit het onderzoek naar ziekteverzuim in het po en vo kwam naar voren dat de helft van de leerlingen in het po slechts een of twee ziekmeldingen heeft op jaarbasis (51%). Bij vo was er juist sprake van een opvallend groot percentage leerlingen met meer dan zes ziekmeldingen (56%). Bij beide onderwijssectoren was de groep daartussen, met twee tot vijf meldingen, groter dan op de mbo-instellingen (po: 35%, vo: 30%, mbo: 20% en 18%).

Binnen de groep mbo-studenten met meer dan zes ziekmeldingen per jaar, is de helft zelfs meer dan tien keer per jaar afwezig door ziekte. Het gaat om één op de vijf studenten van deze mbo-instelling. Dit hoge percentage is waarschijnlijk ten dele verklaarbaar door afwezigheid als gevolg van medisch verlof²², maar onduidelijk is hoe groot dit aandeel is in het totale ziekteverzuim van deze studenten.

22 Medisch verlof is bij deze mbo-instelling, zoals eerder benoemd, ten dele geregistreerd als ziekteverzuim.

Tabel 3.5 – Aantal gevallen ziekteverzuim per student

	ROC 1	ROC 2
	%	%
Gemiddeld aantal ziekmeldingen per student op jaarbasis	5,3	7,8
0 ziekmeldingen	31	26
1 ziekmelding	14	10
2 ziekmeldingen	11	8
3-5 ziekmeldingen	20	18
6-10 ziekmeldingen	15	19
>10 ziekmeldingen	9	19
Maximum aantal ziekmeldingen per student	36 meldingen	56 meldingen
Totaal aantal studenten	9.222	19.386

Duur van individuele gevallen van ziekteverzuim

Naast het kijken naar frequentie van het vóórkomen van ziekteverzuim, kan er ook gekeken worden naar de duur per unieke ziekmelding; zijn studenten vaak kort of lang ziek? In Tabel 3.6 is dit weergegeven voor alle studenten met minstens één ziekmelding.

Tabel 3.6 – Duur van unieke ziekmelding

	ROC 1	ROC 2
	%	%
Gemiddelde duur van één ziekmelding (in dagen)	1,79	1,4
0,5 dag of minder	3	19
0,5-1 dag	2	29
1 dag	70	24
2 dagen	15	12
3-5 dagen	10	10
6-10 dagen	0,4	6
>10 dagen	1	1
Totaal aantal ziekmeldingen	33.641	112.237

De gemiddelde duur van een ziekmelding is voor ROC 1 iets hoger dan voor ROC 2. Dit is te verklaren door de manier van registreren. ROC 1 registreert maximaal één ziekmelding per week. Hierdoor is het aantal meldingen per student lager, maar mogelijk ook de duur per ziekmelding hoger. Daarnaast is bij ROC 1 de categorie medisch verlof apart geregistreerd van het ziekteverzuim, terwijl in ROC 2 het medische verlof deels is opgenomen onder de categorie ziekteverzuim.²³ Het percentage korte verzuimmeldingen (minder dan één dag) is bij dit ROC hoger, waarschijnlijk (mede) als gevolg van dit verschil in registratie.²⁴ De vergelijking tussen de instellingen is ook hier dus niet goed te maken.

Bij beide instellingen duurt een ziekmelding in de meeste gevallen maximaal één dag (75% en 72%). Slechts een klein deel van alle ziekmeldingen duurt langer dan één schoolweek (zes dagen of langer: 1,4% en 7%). Een vergelijkbaar beeld kwam naar voren bij het onderzoek 'ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs' dat KBA eerder in 2020/2021 uitvoerde voor het ministerie van VWS.

Duur van het totale ziekteverzuim per student

Naast de afwezigheidsduur van één unieke melding geeft ook het totale aantal dagen dat studenten als gevolg van ziekte niet aanwezig zijn informatie over het voorkomen van ziekteverzuim. De duur is berekend in dagen. Studenten die heel veel meldingen hebben, maar van hele korte duur kunnen dus toch een beperkt aantal *dagen*²⁵ verzuimen.

De gemiddelde totale duur van ziekteverzuim is per student met minimaal één melding van ziekteverzuim bekeken voor:

- het totaal,
- naar sector,
- naar niveau,
- naar leerweg,
- per mbo-instelling,
- naar leeftijd (onderscheid jonger dan 18 jaar, 18 tot 23 jaar, 23 jaar en ouder),
- naar geslacht.

Tabel 3.7 laat de gemiddelde totale duur van ziekteverzuim zien.

23 Bij ROC 2 wordt medisch verlof niet als reden geregistreerd. Medisch verlof kan, afhankelijk van de registratie, zowel onder ziekteverzuim als overig geoorloofd verzuim vallen.

24 Uit het onderzoek 'ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs' was bij het vo een groot percentage korte verzuimmeldingen te zien. Dit wordt veroorzaakt door een groot aandeel medische verlopen binnen het ziekteverzuim.

25 Zoals in de inleiding bij dit hoofdstuk is beschreven, staat één dag verzuim gelijk aan 5 uur.

Tabel 3.7 – Gemiddelde totale duur van ziekteverzuim op jaarbasis voor studenten met minimaal 1 melding van ziekteverzuim, naar studentkenmerken

	Gemiddeld (totale) aantal ziekte-dagen per student	
	ROC 1	ROC 2
Totaal ziekteverzuim	9,6	13,9
Domein:		
- Afbouw, hout en onderhoud	4,9	8,4
- Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	9,6	10,5
- Bouw en infra	5,7	9,4
- Economie en administratie	10,6	21,2
- Handel en ondernemerschap	9,2	16,6
- Horeca en bakkerij	7,8	6,4
- Informatie en communicatietechnologie	13,7	19,7
- Media en vormgeving	13,8	16,0
- Mobiliteit en voertuigen	7,2	9,8
- Techniek en procesindustrie	7,4	14,5
- Toerisme en recreatie	8,4	18,2
- Transport, scheepvaart en logistiek	5,8	9,0
- Uiterlijke verzorging	11,0	17,3
- Veiligheid en sport	9,1	17,1
- Voedsel, natuur en leefomgeving	-	22,5*
- Zorg en welzijn	10,3	11,1
Niveau:		
- Niveau 1	10,6	7,4
- Niveau 2	10,7	13,5
- Niveau 3	9,0	10,1
- Niveau 4	9,4	15,5
Leerweg:		
- BOL	10,3	16,4
- BBL	4,6	3,3
Leeftijdscategorie:		
- Jonger dan 18 jaar	9,6	13,3
- 18 tot 23 jaar	9,3	15,2
- 23 jaar en ouder	10,7	9,8
Geslacht		
- Man	8,5	14,1
- Vrouw	11	13,8

* Dit betreft een gemiddelde gebaseerd op slechts een heel klein aantal studenten.

In de tabel valt allereerst een verschil in gemiddeld aantal ziektedagen per student op. Bij ROC 2 ligt dit aantal hoger (13,9) dan bij ROC 1 (9,6). Dit verschil wordt niet veroorzaakt door het registreren per week of uur. Ook kan de verklaring voor dit verschil niet gevonden worden in een verschil in verhoudingen van bbl en bol studenten tussen de twee instellingen. ROC 2 heeft namelijk een hoger percentage bbl-studenten dan ROC 1. Studenten binnen de bbl-leerwag hebben gemiddeld veel minder ziektedagen op jaarbasis.

Ook zien we een vergelijkbaar verschil bij mannen, in ROC 2 ligt het aantal ziektedagen gemiddeld veel hoger dan bij ROC 1. Bij vrouwen is het verschil veel kleiner.

Er is een omgekeerd patroon zichtbaar tussen de instellingen wanneer we kijken naar niveau. Bij ROC 1 lopen de dagen af naarmate de niveaus oplopen. Bij ROC 2 lopen het aantal dagen op bij de oplopende niveaus. Een vergelijkbaar patroon was ook zichtbaar bij het aandeel studenten met minstens één ziekmelding en het aantal meldingen van ziekteverzuim (Paragraaf 3.2, Tabel 3.3).

Net als bij de prevalentie van het ziekteverzuim zijn er verschillen tussen domeinen. Deels zijn dit dezelfde verschillen als bij het aandeel studenten met minstens één ziekmelding en het aantal ziekmeldingen. Een voorbeeld hiervan is het domein 'Uiterlijke verzorging'. In dit domein hebben een groter aandeel studenten minstens één ziekmelding én het gemiddeld aantal ziektedagen is hoger dan in andere domeinen. Toch geeft het aantal ziektedagen gesplitst naar domeinen niet op alle vlakken een vergelijkbaar beeld met Tabel 3.3. Bij het domein 'Techniek en procesindustrie' waar een gemiddeld gezien laag aandeel studenten minstens één ziekmelding heeft en het aantal meldingen gemiddeld laag is, zien we bij ROC 2 een bovengemiddeld hoog gemiddeld aantal ziektedagen.

Los van de *verschillen* per domein tussen de ROC's in de omvang van het ziekteverzuim, valt het ziekteverzuim in enkele domeinen op. Zo missen studenten in de domeinen 'Economie en administratie', 'Informatie en communicatietechnologie', 'Toerisme en recreatie' en 'Voedsel, natuur en leefomgeving' afkomstig van ROC 2 gemiddeld circa 20 dagen onderwijs per jaar doordat zij afwezig zijn vanwege ziekte. Omgerekend betekent dat dat zij in het hele schooljaar een maand afwezig zijn als gevolg van ziekte, dus nog exclusief het eventuele ongeoorloofde verzuim. Dit zijn opvallend hoge cijfers.

Tabel 3.8 geeft de verdeling van het aantal ziektedagen weer. De tabel laat, anders dan het gemiddelde aantal dagen ziekteverzuim, de *spreiding* zien in het ziekteverzuim tussen studenten. Op ROC 2 is een opvallend hoog percentage studenten meer dan tien dagen ziekgemeld op jaarbasis (29%). Het grootste deel hiervan is tussen de tien en dertig dagen ziek, maar er zijn ook studenten die véél langer ziek zijn. Bij ROC 1 zijn veel meer studenten één tot drie dagen ziek in vergelijking met ROC 2.

Tabel 3.8 – Duur van totaal van ziekmeldingen per student

	ROC 1	ROC 2
Gemiddelde duur van alle ziekmeldingen (in dagen) op jaarbasis	9,6	13,9
	%	%
0,5 dag of minder	10	5
0,5-1 dag	8	13
1-3 dagen	33	14
3-6 dagen	18	13
6-10 dagen	15	17
11-20 dagen	11	18
21-30 dagen	3	9
31-40 dagen	1	5
41-60 dagen	1	4
>60 dagen	1	4
Maximum aantal dagen	495 dagen*	268 dagen*
Totaal aantal studenten	6.377	14.402

* In principe is een duur langer dan 261 dagen niet mogelijk, een student is dan het hele jaar afwezig geweest. Er zijn enkele studenten met een duur langer dan 261 dagen. Dit zijn studenten die al langer dan één schooljaar (ook al vóór 2018-2019 of ná 2018-2019) ziek zijn gemeld. De gemiddelde duur van het totale ziekteverzuim wordt door deze studenten niet beïnvloed.

Ziekteverzuim als verkapt ongeoorloofd verzuim

Verschillende respondenten geven aan dat ziekteverzuim 'vaak' verkapt ongeoorloofd verzuim is, maar hoe vaak dit voorkomt kunnen ze niet zeggen. Het is veelal een gevoel en/of constatering:

- Eén mbo-instelling geeft aan dat toen meer/beter ingezet werd op de registratie van ongeoorloofd verzuim ook het aantal ziekmeldingen omhoog ging. Een ziekmelding werd (en wordt) gebruikt als excuus voor ongeoorloofd verzuim. Ziekteverzuim is immers geoorloofd verzuim en heeft geen consequenties.
- Andere mbo-instellingen zien dat verschillende studenten zo vaak ziek zijn, dat dit niet realistisch is. Opgemerkt wordt dat twee keer per jaar een week ziek zijn wel het maximum zou moeten zijn. Als studenten vaker ziek zijn, is dat extreem; ofwel er is dan een duidelijke oorzaak van het ziekteverzuim (veelal is de mbo-instelling daar dan wel van op de hoogte), ofwel er is sprake van verkapt ongeoorloofd verzuim.

De meeste respondenten geven aan dat het de taak van de mentor/studieloopbaanbegeleider is om alert te zijn op het verzuim van zijn/haar studenten, hierover met de student in gesprek te gaan en als nodig (in samenspraak met bijvoorbeeld de verzuimmedewerker/-coördinator) de school-/jeugdarts in te schakelen. De AVG leidt op dit punt soms wel tot vragen; 'mag je als mbo-instelling wel vragen of iemand daadwerkelijk ziek is en waarom iemand 'ziek' is? In samenhang hiermee wordt ook opgemerkt dat het voeren van dergelijke gesprekken 'lastig' wordt gevonden door mentoren/studieloopbaanbegeleiders.

Gebrek aan aandacht van en (passende) actie door de mentor/studieloopbaanbegeleiding bij verkapt ongeoorloofd verzuim en vragen/onduidelijkheid rondom de AVG leiden er soms toe dat er onvoldoende zicht is op (de omvang van het) verkapt ongeoorloofd verzuim.

3.4 Patronen in het ziekteverzuim per student

Naast het eerder besproken aantal meldingen van ziekteverzuim en de totale duur dat studenten afwezig zijn geweest als gevolg van ziekte, is het interessant om naar de combinatie van aantal meldingen en totale ziekteverzuimduren te kijken. Op die manier ontstaat inzicht in ziekteverzuim dat 'attentiewaarden' bereikt – ofwel ziekteverzuim waar men alert op moet zijn – en ziekteverzuim dat (vooralsnog) geen 'attentiewaarden' bereikt.

Op een vergelijkbare wijze als in het eerder uitgevoerde onderzoek naar ziekteverzuim in het po en vo, hanteren we daar de volgende criteria/grenswaarden voor:

- zes of meer ziekmeldingen,
- meer dan tien dagen (totaal) ziek op jaarbasis,
- gemiddeld langer ziek dan één dag per melding (uitzondering 1-2 meldingen, korter dan tien dagen).

Als het ziekteverzuim aan deze criteria voldoet, bereikt het ziekteverzuim de hierboven genoemde attentiewaarden ('wees alert!').

Onder 'ziekteverzuim zonder attentiewaarden' vallen alle studenten met een beperkt aantal ziekmeldingen op jaarbasis (1-2 meldingen) en een beperkte totale ziekteduur (max. 10 dagen) en studenten waarvan het aantal meldingen in grote lijnen overlapt met het aantal dagen dat zij op jaarbasis ziek zijn, tenzij het aantal meldingen erg hoog (≥ 6 meldingen) is. Dus bijvoorbeeld studenten die twee keer ziek zijn gemeld en in totaal ook twee dagen ziek zijn, studenten met één ziekmelding van zes dagen, studenten die drie keer ziek zijn voor in totaal zes dagen, etc. Het zijn de geel gearceerde vlakken in het volgende overzicht.

Het 'ziekteverzuim mét attentiewaarden' is in te delen in verschillende categorieën, oplopend in ernst van het verzuim:

- studenten die vaak ziek zijn, maar in totaal maar weinig dagen afwezig zijn (blauw),
- studenten waarvan het aantal meldingen vrij hoog is en waarvan de totale ziekteduur langer is dan je op basis van het aantal meldingen kan verwachten (rood),

- studenten die sporadisch ziek zijn, maar wel voor een lange periode (oranje),
- studenten die vaak ziek zijn, en daardoor op jaarbasis ook veel afwezig zijn (paars).

Op deze manier zijn vijf patronen van ziekteverzuim onderscheiden, waarvan rood, oranje en paars de meest problematische patronen van ziekteverzuim vormen.

Overzicht 3.9 – Patronen van ziekteverzuim

Totale duur:	1 melding	2 meldingen	3 tot en met 5 meldingen	6 tot en met 10 meldingen	meer dan 10 meldingen
Minder dan een halve dag	Ziekteverzuim zonder attentiewaarden			Veel, kortdurende afwezigheid	
0,5 -1 dag					
1 tot en met 3 dagen					
3 tot en met 5 dagen					
6 tot en met 10 dagen					
meer dan 10 dagen	Weinig, maar langdurige afwezigheid	Vaker en langer afwezig		Vaak en veel afwezig	

Een logisch gevolg van studenten met veel ziekmeldingen, is dat hun afwezigheidsduur als gevolg van dit ziekteverzuim oploopt. Tussen beide onderzochte ROC's zijn daarin wel duidelijke verschillen zichtbaar.

Bij een grote groep studenten, zowel op ROC 1 als ROC 2 bereikt het ziekteverzuim geen attentiewaarden. Bij ROC 1 is dat 58 procent van alle studenten, bij ROC 2 gaat het om 41 procent van alle studenten. Het gaat om studenten in de gele categorie.

Tegelijkertijd is er ook een grote groep studenten waar het ziekteverzuim wél attentiewaarden bereikt. Het gaat om de studenten in de oranje, blauwe, rode en paarse categorieën. Ziekteverzuim met attentiewaarden wordt in veruit de meeste gevallen (mede) veroorzaakt door een groot aantal meldingen van ziekteverzuim. Het aandeel studenten dat sporadisch maar wel lang ziek is geweest (oranje) is in alle groepen heel klein; het gaat om enkele studenten in het onderzoek.

In het ziekteverzuim met attentiewaarden is een duidelijk verschil zichtbaar tussen ROC 1 en ROC 2. Bij ROC 2 is niet alleen de omvang van de groep studenten waar het ziekteverzuim attentiewaarden bereikt groter dan bij ROC 1 (58% versus 41%). Vooral de groep studenten in de paarse categorie, studenten die vaak ziek zijn (veel meldingen) en daardoor op jaarbasis ook veel afwezig zijn, is veel groter. Bijna een kwart van alle studenten van ROC 2 (die minimaal één keer ziek zijn geweest) heeft zich in het schooljaar 2018-2019 meer dan tien keer ziekgemeld en heeft als gevolg van deze vele meldingen meer dan tien dagen onderwijs gemist. Bij ROC 1 betreft het negen procent van de studenten (met minimaal één ziekmelding).

Tabel 3.9a – Patronen in het ziekteverzuim, binnen ROC 1 (N = 6.377)*

Totale duur:	1 melding	2 meldingen	3 tot en met 5 meldingen	6 tot en met 10 meldingen	meer dan 10 meldingen
Minder dan een halve dag	58%			20%	
0,5 -1 dag					
1 tot en met 3 dagen					
3 tot en met 5 dagen					
6 tot en met 10 dagen					
meer dan 10 dagen	1%		12%		9%

* Tabel is gebaseerd op de studenten met ten minste één melding van ziekteverzuim; dit is 69 procent.

Tabel 3.9b – Patronen in het ziekteverzuim, binnen ROC 2 (N = 14.402)*

Totale duur:	1 melding	2 meldingen	3 tot en met 5 meldingen	6 tot en met 10 meldingen	meer dan 10 meldingen
Minder dan een halve dag	41%			16%	
0,5 -1 dag					
1 tot en met 3 dagen					
3 tot en met 5 dagen					
6 tot en met 10 dagen					
meer dan 10 dagen	0%		20%		24%

* Tabel is gebaseerd op de studenten met ten minste één melding van ziekteverzuim; dit is 74 procent.

De vraag is waar de verschillen tussen beide ROC's door ontstaan. Is er op ROC 2 sprake van (veel) meer ziekteverzuim, of is de verklaring te vinden in de manier van registreren? Beide verklaringen lijken aannemelijk:

- Ten minste een deel van het verschil in het aandeel studenten waar het ziekteverzuim attentiewaarden bereikt is waarschijnlijk verklaarbaar door een verschil in registreren, specifiek de registratie van medisch verlof. Zoals eerder in dit hoofdstuk al is besproken, wordt medisch verlof bij ROC 2 niet als aparte reden geregistreerd en zijn de meldingen van medisch verlof deels opgenomen in de categorie ziekteverzuim en deels in de categorie ongeoorloofd verzuim. Bij ROC 1 wordt medisch verlof apart van ziekteverzuim geregistreerd. Het grote percentage studenten in de paarse categorie op ROC 2, is waarschijnlijk dan ook deels het gevolg van het aantal medische verloven. Doordat medisch verlof echter geen zichtbare, aparte categorie is in de verzuimregistratie op ROC 2, is niet te zeggen in hoeverre dit verschil in registratie de verklaring vormt voor het verschil in ziekteverzuim met attentiewaarden tussen beide ROC's.

- Het is niet onwaarschijnlijk dat op ROC 2 - ook los van verschillen in registratie - meer sprake is van ziekteverzuim dan op ROC 1. ROC 2 is gevestigd in een G4-gemeente en trekt daardoor relatief veel studenten (22%) die woonachtig zijn in één van de G4-gemeenten. ROC 1 is in een andere regio gevestigd en trekt (vrijwel) geen studenten uit de G4. Uit het onderzoek naar ziekteverzuim in het po en vo bleek stedelijkheid van (grote) invloed te zijn op de omvang van het ziekteverzuim. De ligging/locatie van ROC 2 is om die reden ook een mogelijke factor in het hogere ziekteverzuim op dat ROC.

3.5 Stapeling ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim

Deze paragraaf gaat dieper in op de vraag in hoeverre er een relatie is tussen ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim. Hiervoor kijken we naar de prevalentie en naar de patronen van ongeoorloofd verzuim bij studenten met ten minste één melding van ziekteverzuim.

Op beide instellingen hebben veel meldingen van verzuim betrekking op ongeoorloofd verzuim. Meer dan de helft van de studenten op beide instellingen heeft minstens één melding van ongeoorloofd verzuim. Uit eerder onderzoek naar ongeoorloofd verzuim in het mbo, bij één mbo-instelling²⁶ in 2013 kwam naar voren dat 46 procent van de studenten ten minste één melding had van ongeoorloofd verzuim. Het is de vraag of het hogere percentage in het huidige onderzoek het gevolg is van een stijging van het ongeoorloofd verzuim in de afgelopen jaren. Het is ook goed mogelijk dat het grotere percentage studenten met ongeoorloofd verzuim in dit onderzoek het gevolg is van de toegenomen aandacht voor verzuim in de afgelopen jaren.

Tabel 3.10 laat zien dat studenten met melding(en) van ziekteverzuim in vergelijking met alle studenten vaker ook melding(en) hebben van ongeoorloofd verzuim.

Tabel 3.10 – Voorkomen van ongeoorloofd verzuim, per instelling, %

	ROC 1		ROC 2	
	Alle studenten	Studenten met minimaal één melding van ziekteverzuim	Alle studenten	Studenten met minimaal één melding van ziekteverzuim
% studenten met minimaal 1 melding van ongeoorloofd verzuim	54	67	63	76
% studenten zonder melding van ongeoorloofd verzuim	46	33	37	24

26 Eimers, T., Kennis, R., Keppels, E., & Roelofs, M. (2014). *Aanpak VSV in het mbo. Onderzoek bij vijf mbo-instellingen*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

In de vorige paragraaf zijn er verschillende patronen in het ziekteverzuim onderscheiden. Er zijn studenten die, zowel in aantal meldingen als de duur van het totale ziekteverzuim, weinig ziekteverzuim hebben. Ook zijn er studenten die juist veel ziekteverzuim hebben. Tabel 3.11 laat per patroon van ziekteverzuim het gemiddeld aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim zien.

Het beeld dat uit de tabel naar voren komt is grotendeels vergelijkbaar voor de beide instellingen. Zo hebben studenten die vaak en veel dagen afwezig zijn (paars) gemiddeld genomen ook relatief meer meldingen van ongeoorloofd verzuim. Hetzelfde is zichtbaar voor studenten die veel, maar een korte totale duur van ziekmeldingen hebben (blauw). Het ziekteverzuim is voor deze categorie studenten dus niet alleen opvallend in termen van de omvang van het ziekteverzuim, maar lijkt regelmatig te wijzen op zwaardere of achterliggende problematiek. Bij beide instellingen is bij ongeveer een kwart van alle studenten in de paarse categorie sprake van veel ongeoorloofd verzuim (meer dan zes meldingen van ongeoorloofd verzuim op jaarbasis).²⁷ In de blauwe categorie is bij ROC 1 bij vijftien procent van de studenten en bij ROC 2 bij negentien procent van de studenten ook sprake van veel ongeoorloofd verzuim. Het is niet onwaarschijnlijk dat een deel van het ziekteverzuim bij deze studenten een verkapt vorm van ongeoorloofd verzuim is.

Voor de andere twee patronen van ziekteverzuim dat attentiewaarden bereikt, de rode en de oranje patronen, is geen sprake van een bovengemiddeld aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim.

Tabel 3.11 – Gemiddeld aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim per patroon van ziekteverzuim, binnen de instellingen

	ROC 1	ROC 2
<i>(GEEL) – Ziekteverzuim zonder attentiewaarden</i>	1,8	2,2
<i>(BLAUW) – Veel, kortdurende afwezigheid</i>	3,4	3,6
<i>(DONKERROOD) – Vaker en langer afwezig</i>	2,9	3,4
<i>(ORANJE) – Weinig, maar langdurige afwezigheid</i>	0,5*	2,4*
<i>(PAARS) – Vaak en veel dagen afwezig</i>	4,4	4,4
Totaal studenten met ziekteverzuim	2,5	3,2

* Dit betreft een gemiddelde gebaseerd op een heel klein aantal studenten (zie Tabel 3.9a en 3.9b; oranje komt vrijwel niet voor).

27 Wel is, zoals in de vorige paragraaf beschreven, de omvang van de paarse categorie op ROC 1 kleiner dan op ROC 2.

Ondanks een hoger gemiddeld aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim in de paarse en blauwe categorie is niet elke student in deze categorieën bovenmatig veel ongeoorloofd afwezig. Er is daarom per ziekteverzuimpatroon gekeken naar welk deel van de studenten veel meldingen van ongeoorloofd verzuim heeft. Dit is in tabellen 3.12a en 3.12b per mbo-instelling weergegeven. Het totaal van de cellen telt per tabel op tot honderd procent. De groep studenten met een gecombineerd patroon van ziekteverzuim met attentiewaarden (blauw, rood, oranje en paars) en veel ongeoorloofd verzuim is blauw omlijnd.

Tabel 3.12a – Aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim, afgezet tegen patronen van ziekteverzuim, binnen ROC 1, % (N = 6.377 = 100%)

	Aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim		
	0-2 meldingen	3-5 meldingen	≥ 6 meldingen
	%	%	%
<i>(GEEL) – Ziekteverzuim zonder attentiewaarden</i>	43	12	3
<i>(BLAUW) – Veel, kortdurende afwezigheid</i>	11	6	3
<i>(DONKERROOD) – Vaker en langer afwezig</i>	7	3	1
<i>(ORANJE) – Weinig, maar langdurige afwezigheid</i>	1	0	0
<i>(PAARS) – Vaak en veel dagen afwezig</i>	4	3	2

Tabel 3.12b – Aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim, afgezet tegen patronen van ziekteverzuim, binnen ROC 2, % (N = 14.402 = 100%)

	Aantal meldingen van ongeoorloofd verzuim		
	0-2 meldingen	3-5 meldingen	≥ 6 meldingen
	%	%	%
<i>(GEEL) – Ziekteverzuim zonder attentiewaarden</i>	29	8	4
<i>(BLAUW) – Veel, kortdurende afwezigheid</i>	8	5	3
<i>(DONKERROOD) – Vaker en langer afwezig</i>	11	6	3
<i>(ORANJE) – Weinig, maar langdurige afwezigheid</i>	0	0	0
<i>(PAARS) – Vaak en veel dagen afwezig</i>	10	8	6

Bij 43 procent van de studenten op ROC 1 en 29 procent van de studenten op ROC 2 is er zowel in termen van ziekteverzuim als in termen van ongeoorloofd verzuim geen reden tot zorg: het ziekteverzuim bereikt geen attentiewaarden (geel) en de ongeoorloofde afwezigheid is zeer beperkt. Daartegenover staat een groep studenten waar juist wél sprake is van ziekteverzuim met attentiewaarden én waar ook sprake is van veel ongeoorloofd verzuim. Deze combinatie van ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim is dus veelzeggend. Anders dan een ‘waterbedeffect’ is bij een deel van de studenten met veel ziekteverzuim juist sprake van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon. Dit kwam ook naar voren uit het onderzoek naar ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het po en vo.²⁸ In de tabellen is te zien (blauw omljnd) dat dit op ROC 1 6,5 procent van alle studenten met een ziekmelding betreft en voor ROC 2 11,6 procent. Afgezet tegen de hele studentenpopulatie op deze mbo-instellingen (ook de studenten meegerekend zonder meldingen van ziekteverzuim) gaat het om 4,5 procent van de studenten op ROC 1 en 8,6 procent van de studenten op ROC 2. In aantallen studenten gerekend, gaat het om honderden studenten: bij ruim 330 studenten van ROC 1 en bijna 1.700 studenten van ROC 2 is sprake van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon.

De omvang van de groep studenten waar sprake is van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon verschilt als we deze groep uitsplitsen naar domein, niveau en leerweg. Het meest opvallend zijn wederom de grote verschillen tussen de domeinen en leerwegen. Dit is te zien in Tabel 3.13. Bij beide instellingen varieert het percentage studenten met een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon tussen domeinen sterk. In veel gevallen komt het overeen met het beeld dat geschetst werd bij de prevalentie van ziekteverzuim (zie de eerder gepresenteerde Tabel 3.3).

Opvallend is dat er domeinen zijn waarbij een groot aandeel minstens één ziekmelding heeft, maar waar geen sprake is van een bovengemiddeld percentage studenten met een gecombineerd verzuimpatroon, bijvoorbeeld bij de domeinen ‘Economie en administratie’ (beiden ROC’s) en ‘Uiterlijke verzorging’ (ROC 1).

Het percentage studenten met gecombineerd verzuim is in de bbl-opleidingen veel lager dan in de bol-opleidingen. Dit komt overeen met het beeld dat daarover in de vorige paragrafen naar voren kwam.

28 Roelofs, M., Kennis, R., Beurskens, K., & Eimers, T. (2021). *Ziekteverzuim en kortdurend ongeoorloofd verzuim in het onderwijs. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek in primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

Tabel 3.13 – Voorkomen van gecombineerd alarmerend verzuimpatroon onder álle studenten²⁹, naar kenmerken studie

	ROC 1		ROC 2	
	% studenten met gecombineerd verzuimpatroon	% studenten zonder gecombineerd verzuimpatroon	% studenten met gecombineerd verzuimpatroon	% studenten zonder gecombineerd verzuimpatroon
Totaal ziekteverzuim	4,5	95,5	8,6	91,4
Domein:				
- Afbouw, hout en onderhoud	3	97	10	90
- Ambacht, laboratorium en gezondheids-techniek	1	99	14	86
- Bouw en infra	1	99	6	94
- Economie en administratie	5	95	9	91
- Handel en ondernemerschap	6	94	6	94
- Horeca en bakkerij	2	98	2	98
- Informatie en communicatietechnologie	5	95	14	86
- Media en vormgeving	5	95	8	92
- Mobiliteit en voertuigen	5	95	10	90
- Techniek en procesindustrie	2	98	9	91
- Toerisme en recreatie	12	88	8	92
- Transport, scheepvaart en logistiek	1	99	10	90
- Uiterlijke verzorging	1	99	11	89
- Veiligheid en sport	3	97	10	90
- Voedsel, natuur en leefomgeving	-	-	31*	69*
- Zorg en welzijn	4	96	8	92
Niveau:				
- Niveau 1	12	88	8	92
- Niveau 2	8	92	9	91
- Niveau 3	3	97	5	95
- Niveau 4	4	96	10	90
Leerweg:				
- BOL	6	94	12	88
- BBL	<1	100	1	99

* Dit betreft een percentage gebaseerd op slechts een heel klein aantal studenten.

29 Deze tabel is gepercenteerd over álle studenten, dus zowel studenten met melding(en) van ziekteverzuim, als studenten zonder meldingen van ziekteverzuim.

In deze en vorige paragrafen is het ziekteverzuim van studenten getypeerd en is de relatie tussen ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim in beeld gebracht. Bij een deel van de studenten is het ziekteverzuim dermate omvangrijk, in aantal meldingen en/of totale duur van het ziekteverzuim, dat het ziekteverzuim attentiewaarden bereikt. Soms is bij deze studenten ook sprake van veel ongeoorloofd verzuim. Bij deze studenten is sprake van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon. Beide constatering wijzen erop dat achter het ziekteverzuim van deze studenten vaak meer zal zitten. Het ziekteverzuim kan een teken of gevolg zijn van achterliggende problematiek en daardoor zorgwekkend zijn, het ziekteverzuim kan ook (ten dele) als 'alternatief' voor ongeoorloofd verzuim worden gebruikt en dus wijzen op verkapt ongeoorloofd verzuim. De in deze paragrafen gepresenteerde cijfers maken duidelijk dat beide voorkomen. Onduidelijk is echter in welke verhoudingen. De cijfers alleen bieden daar onvoldoende aanwijzingen voor.

3.6 Relatie geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten

Verzuim is een risicofactor voor uitval. Aan voortijdig schoolverlaten gaat bijna altijd verzuim vooraf. Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat verreweg de meeste verzuimders op school blijven en hun opleiding afmaken: minder dan een vijfde van al het ongeoorloofd verzuim is een voorbode van voortijdig schoolverlaten. Verzuim kan dus een voorbode van uitval en VSV zijn, maar is dat in de meeste gevallen niet. Aard, frequentie en achtergrond van het verzuim spelen een rol bij de relatie tussen verzuim en uitval.

In het kader van onderhavig onderzoek naar geoorloofd verzuim in het mbo is het niet mogelijk om de relatie tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten te *berekenen*. We hebben enkel de beschikking over verzuimgegevens van studenten uit schooljaar 2018-2019 en er zijn geen gegevens beschikbaar over hun verdere schoolloopbaan. Daarbij zijn de verzuimgegevens van studenten door de mbo-instellingen geanonimiseerd aangeleverd, waardoor er geen koppeling mogelijk is met andere databestanden (zoals met RMC-data). Om toch een beeld te krijgen van de relatie tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten hebben we in onderstaande tabel de cijfers over de ernst van het ziekteverzuim (de ziekteverzuimpatronen met attentiewaarden) naast de VSV-cijfers van de ROC's gezet. In Tabel 3.14 zijn in de berekening van de percentages ook de studenten die geen ziekmeldingen hebben meegenomen. De percentages wijken dus af van de percentages zoals die zijn weergegeven in de tabellen over patronen in het ziekteverzuim (Tabellen 3.9a en 3.9b). De tabel geeft een algemeen beeld over de ziekteverzuim- en VSV-cijfers per 'eenheid' (bv. domein), maar een eventueel verband tussen ziekteverzuim en uitval op individueel studentniveau is daar niet uit af te leiden. Daarom hebben we ook in de interviews vertegenwoordigers van de tien mbo-instellingen gevraagd naar de (veronderstelde) relatie tussen (on)geoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten. Opgemerkt moet worden dat deze personen niet altijd volledig zicht hebben op de verdere schoolloopbaan van studenten.

Tabel 3.14 – Percentage ziekteverzuim met attentiewaarden³⁰ voor alle studenten en VSV-cijfers, naar studentkenmerken*

	ROC 1		ROC 2	
	% ziekteverzuim met attentiewaarden	% VSV in 2018-2019**	% ziekteverzuim met attentiewaarden	% VSV in 2018-2019**
Totaal ROC	29	5,4	44	6,3
Domein:				
- Afbouw, hout en onderhoud	13	5,2	26	10,0
- Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	8	4,4	38	3,0
- Bouw en infra	20	2,1	21	5,4
- Economie en administratie	35	4,9	60	6,6
- Handel en ondernemerschap	43	8,9	44	17,4
- Horeca en bakkerij	29	5,3	26	7,5
- Informatie en communicatietechnologie	37	4,8	58	5,6
- Media en vormgeving	36	5,5	58	4,8
- Mobiliteit en voertuigen	17	3,1	27	6,9
- Techniek en procesindustrie	24	3,5	27	4,0
- Toerisme en recreatie	38	4,2	66	5,2
- Transport, scheepvaart en logistiek	13	7,0	28	8,5
- Uiterlijke verzorging	59	2,4	72	5,8
- Veiligheid en sport	37	4,9	60	5,3
- Voedsel, natuur en leefomgeving	-	-	69****	0,0
- Zorg en welzijn	24	4,3	41	4,5
Leeftijdscategorie:				
- Jonger dan 18 jaar	Nb***	0,75	50	1,6
- 18 tot 23 jaar	Nb***	6,2	51	7,2
- 23 jaar en ouder	Nb***	nvt ³¹	21	nvt

* Cijfers zijn niet uitgesplitst naar niveau, omdat in de VSV-cijfers geen rekening wordt gehouden met de duur van de opleiding. Een vergelijking met de patronen van ziekteverzuim, die betrekking hebben op één jaargang geeft voor niveau dan een vertekend beeld. Een vergelijking voor leerweg ontbreekt, doordat vsv-cijfers niet per leerweg zijn uitgesplitst in de MBO factsheets voortijdig schoolverlaten.

** Bron: MBO factsheets voortijdig schoolverlaten 2018-2019.

*** Voor ROC 1 zijn er geen totalen per leeftijdscategorieën bekend, hierdoor kan dit percentage niet worden berekend.

**** Dit betreft een percentage gebaseerd op slechts een heel klein aantal studenten.

30 Dit betreft alle studenten waar het ziekteverzuim attentiewaarden bereikt (kleurcodes oranje, rood, blauw en paars).

31 VSV-cijfers worden bijgehouden tot 23 jaar.

Uit Tabel 3.14 is niet direct een relatie af te leiden tussen de ernst van het ziekteverzuim op de ROC's (uitgesplitst naar domein, niveau en leeftijd) en de omvang van het aandeel voortijdig schoolverlaters. Als voorbeeld: bij ROC 2 is het aandeel studenten in het domein 'Economie en administratie' met ziekteverzuim met attentiewaarden met 60 procent bovengemiddeld hoog, maar is het percentage VSV'ers (6,6%) vergelijkbaar met het gemiddelde voor het hele ROC (6,3%). Ook voor de andere domeinen, niveaus en leeftijdsgroepen geldt dat we geen verband zien. Dat wil niet zeggen dat er op individueel studentniveau geen relatie kan zijn. Bijna alle respondenten die we hebben gesproken geven aan (wel) een relatie te zien tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten. Dit baseren zij op ervaring met voortijdig schoolverlaters en op de trajecten met verzuimende studenten die uiteindelijk leiden tot voortijdig schoolverlaten. Verschillende respondenten geven aan dat als zij terugkijken naar de 'geschiedenis' van een (individuele) voortijdig schoolverlater er vrijwel altijd verzuim zichtbaar is. Opgemerkt wordt dat (zoals ook bleek uit ander onderzoek van KBA Nijmegen³²) niet alle verzuimers per definitie uitvallen. Hoe sterk het verband is tussen (on)geoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten, rekening houdend met het feit dat niet alle verzuimers uitvallen, is volgens de respondenten niet te zeggen. Ook is niet duidelijk of en in hoeverre er bijvoorbeeld sprake is van een oorzakelijk verband. Valt een student uit, omdat hij veel verzuimt of weet een student (bewust of onbewust) dat hij met zijn opleiding gaat stoppen en verzuimt hij/zij daarom? Meer waarschijnlijk is dat er sprake is van een bepaalde oorzaak zoals ziekte, thuissituatie, psychische problematiek die zowel het verzuim als het voortijdig schoolverlaten veroorzaakt. Verzuim is in dat geval niet de oorzaak van vsv, maar beide (verzuim en vsv) zijn dan een gevolg van een derde factor. Respondenten hebben ook geen beeld of het verband tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten bijvoorbeeld sterker is bij geoorloofd of ongeoorloofd verzuim en in hoeverre begeleiding van en afspraken met de verzuimende student de kans op voortijdig schoolverlaten verkleinen. Dergelijke analyses worden binnen de, aan het onderzoek deelnemende, mbo-instellingen (nog) niet gedaan. Dit heeft volgens de respondenten te maken met verschillende, met elkaar samenhangende factoren: onmogelijkheden van het systeem en/of rapportagevormen, de verwachting/constatie dat dergelijke analyses geen betrouwbare informatie opleveren vanwege de soms gebrekkige registratie van aan-/afwezigheid (en de redenen daarvan), de (tijds)investering die het vraagt om dergelijke vaak ingewikkelde analyses uit te voeren, geen prioriteit/behoefte, maar ook het gebrek aan bewustzijn dat dergelijke analyses belangrijke informatie (kunnen) opleveren om verzuim terug te dringen. Enkele mbo-instellingen geven aan wel na te denken over of bezig te zijn met een zodanige inrichting van de systemen dat dergelijke informatie op termijn wel beschikbaar is of kan komen. Zij proberen meer grip te krijgen op de relatie tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten, maar de aansluiting en mogelijkheden van de systemen en rapportagevormen is nog in ontwikkeling.

32 Eimers, T., Hilken, T., Kennis, R. & Roelofs, M. (2018). *School werkt! Over jongeren en jongvolwassenen in de RMC-regio Utrecht*. Nijmegen: KBA.

Op gevoel en op ervaring is er volgens de meeste gesproken respondenten weinig verschil tussen de relatie geoorloofd verzuim - voortijdig schoolverlaten en de relatie ongeoorloofd verzuim - voortijdig schoolverlaten, zeker ook omdat geoorloofd en ongeoorloofd verzuim vaak door elkaar lopen. Opmerkingen die in dit kader gemaakt worden:

- 'Het verband tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten is in elke situatie – bij studenten die 'simpelweg' geen motivatie hebben tot studenten met multi-problematiek – terug te zien';
- 'Studenten die eerst ongeoorloofd verzuimen hebben nog wel eens de neiging om zich daarna ziek te gaan melden';
- 'Er is een behoorlijke groep die zich ziekmeldt om niet op school te hoeven zijn. Als het gesprek wordt aangegaan, merken studenten echter dat een ziekmelding niet meer zo makkelijk werkt en dan gaat dat aantal ziekmeldingen ook omlaag';
- 'Er zit niet veel verschil zit tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim, omdat een flink deel van het geoorloofd verzuim schijn-geoorloofd verzuim is';
- 'Er is een relatie tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. De school merkt dat vooral bij studenten die de motivatie verliezen of dingen niet snappen. Ze melden zich de ene keer ziek, de andere keer zijn ze te laat, of komen ze helemaal niet (zonder afmelding)'.

Enkele respondenten benoemen expliciet dat naar hun idee er een sterkere relatie is tussen ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten.

Opgemerkt wordt dat ongeoorloofd verzuim vaak gepaard gaat met 'geoorloofd' verzuim, bijvoorbeeld omdat studenten in de gaten hebben dat een ziekmelding minder 'gedoe' oplevert. In feite gaat het dan om verkapt ongeoorloofd verzuim. Tegelijkertijd zien enkele respondenten dat studenten die totaal geen motivatie meer hebben voor school, ook niet de motivatie hebben of de druk voelen om zich netjes af te melden of ziek te melden.

Geoorloofd verzuim gaat echter zeker niet altijd gepaard met ongeoorloofd verzuim. Met studenten die echt langdurig ziek zijn (en dus niet verkapt ongeoorloofd verzuimen) is vaak een goede communicatie; deze studenten (en hun ouders) zijn vaak zelf nadrukkelijk betrokken in het vormgeven van een maatwerktraject en gemotiveerd om ondanks hun ziekte toch een diploma te behalen. Dit betekent niet dat dergelijke studenten nooit uitvallen; immers ook (echt) geoorloofd verzuim kan leiden tot studievertraging en daardoor tot voortijdig schoolverlaten. Ook (echt) geoorloofd verzuim is volgens de respondenten dus wel degelijk een punt van aandacht. Het gaat echter om heel andersoortige trajecten dan de trajecten van bijvoorbeeld ongemotiveerde studenten die zich vaak ziekmelden om een excuus te hebben voor hun verzuim.

Duidelijk is dat 'geoorloofd' en ongeoorloofd verzuim vaak door elkaar lopen en dat geoorloofd verzuim niet altijd daadwerkelijk geoorloofd is of blijkt te zijn. In de registratie is niet goed terug te zien welk geoorloofd verzuim echt geoorloofd is en welk geoorloofd verzuim verkapt ongeoorloofd verzuim is. Vaak hebben mbo-instellingen hier dan ook geen goed zicht op. Daardoor is het voor respondenten moeilijk om te kunnen zeggen of er een sterkere relatie is tussen geoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten of tussen ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten.

3.7 Samenvatting

Indicatief beeld van ziekteverzuim in het mbo

De in het hoofdstuk gepresenteerde uitkomsten over de omvang van het ziekteverzuim in het mbo, vormen een eerste verkenning naar geoorloofd verzuim in het mbo. De gepresenteerde cijfers geven een eerste indicatief beeld op basis van de verzuimcijfers van twee ROC's.

Omvang van het ziekteverzuim

Ziekteverzuim vormt het grootste aandeel binnen al het geoorloofde verzuim in het mbo. Circa 70-75 procent van de mbo-studenten studierend op de in dit onderzoek onderzochte ROC's heeft zich in het schooljaar 2018-2019 minimaal één keer ziekgemeld. De omvang van het ziekteverzuim verschilt voor elk van de onderzochte ROC's, maar onduidelijk is in hoeverre dit verschil te verklaren is door verschillen in de manier van registreren.

Ook binnen de instellingen zijn verschillen zichtbaar in (de omvang van) het ziekteverzuim. Zo loopt het ziekteverzuim in enkele opleidingsdomeinen op tot een gemiddelde van 20 dagen op jaarbasis, dat staat gelijk aan één maand onderwijs dat wordt gemist als gevolg van ziekte. Niet altijd zijn de verschillen goed te verklaren (d.w.z. duidelijke redenen voor aan te wijzen), maar de leerweg waarin de student zijn of haar opleiding volgt lijkt in ieder geval wel een factor van invloed. Op basis van de gesprekken met instellingen lijkt dit vooral het gevolg te zijn van het feit dat afwezigheid/verzuim op stage/werkplek niet (goed) wordt geregistreerd. Daardoor is het geregistreerde ziekteverzuim lager bij bbl-studenten dan bij bol-studenten. Daarnaast is het ziekteverzuim ook lager bij studenten ouder dan 23 jaar. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat oudere studenten vaker een bbl-opleiding volgen.

Patronen in het ziekteverzuim

Met de gemiddelde omvang van het ziekteverzuim is het niet goed mogelijk om individuele verschillen in het ziekteverzuim zichtbaar te maken en te signaleren of ziekteverzuim attentiewaarden bereikt. Daarom is ook gekeken naar patronen in het ziekteverzuim, door het aantal meldingen van ziekteverzuim af te zetten tegen de totale duur van het ziekteverzuim.

Op beide onderzochte ROC's bereikt het ziekteverzuim van diverse studenten die ten minste één melding hebben van ziekteverzuim geen attentiewaarden (kleurcode geel³³): het aantal ziekmeldingen is beperkt en het aantal ziektedagen ligt relatief laag. Bij ROC 1 is dat het geval bij 58 procent van de studenten, bij ROC 2 gaat het om 41 procent van de studenten.

Tegelijkertijd is er dus ook een grote groep studenten waar het ziekteverzuim wél attentiewaarden bereikt. Het gaat veelal om studenten met veel meldingen van ziekteverzuim, in combinatie met een relatief beperkte duur van afwezigheid (blauw, 20%), maar ook om de categorie van gecombineerd veel ziekmeldingen en veel dagen afwezigheid (paars). Deze paarse categorie is vooral op ROC 2 behoorlijk omvangrijk (23%), en op ROC 1 relatief beperkt (9%). Zowel de manier van registreren lijkt hierop van invloed, als ook het gegeven dat

33 Zie voor schema met kleurcodes en toelichting paragraaf 3.4.

op ROC 2 veel meer studenten zitten die woonachtig zijn in een grote (G4-)gemeente. Eerder onderzoek in po en vo heeft laten zien dat stedelijkheid verband houdt met de omvang van het ziekteverzuim.

Ziekteverzuim en de relatie met ongeoorloofd verzuim

Op beide instellingen hebben veel meldingen van verzuim betrekking op ongeoorloofd verzuim. Meer dan de helft van de studenten op ROC 1 heeft minstens één melding van ongeoorloofd verzuim, en bijna twee derde van de studenten op ROC 2. Bij studenten met melding(en) van ziekteverzuim zijn er in vergelijking met alle studenten vaker ook melding(en) van ongeoorloofd verzuim.

Op beide instellingen is er een groep studenten waar sprake is van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon. Deze studenten zijn én vaak/veel ziek én vaak ongeoorloofd afwezig. Het gaat om circa zes procent van alle studenten met minimaal één melding van ziekteverzuim op ROC 1 en twaalf procent van alle studenten met minimaal één melding van ziekteverzuim op ROC 2. Afgezet tegen de hele studentenpopulatie op deze mbo-instellingen (ook die zonder meldingen van ziekteverzuim) gaat het om 4,5 procent van de studenten op ROC 1 en negen procent van de studenten op ROC 2. In aantallen studenten gerekend, gaat het om honderden studenten: bij ruim 330 studenten van ROC 1 en bijna 1.700 studenten van ROC 2 is sprake van een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon. Deze stapeling van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim zagen we eerder ook al terug in onderzoek binnen het po en vo.

Binnen de instellingen zijn deze studenten met een gecombineerd alarmerend verzuimpatroon niet overal in even grote mate zichtbaar. In bepaalde opleidingsdomeinen en in de bbl ligt het genoemde percentage lager. Binnen andere domeinen en bij de bol juist hoger. Voor de bbl lijkt dat het gevolg van een slechtere registratie van aan-/afwezigheid op de leerwerkplek. De oorzaak voor de gevonden verschillen tussen domeinen zijn niet duidelijk.

Relatie (on)geoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten

De gesproken vertegenwoordigers van de tien mbo-instellingen zien een relatie tussen geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten. Dit baseren zij op ervaring met voortijdig schoolverlaters en op de trajecten met verzuimende studenten die uiteindelijk leiden tot voortijdig schoolverlaten. Verschillende respondenten geven aan dat als zij terugkijken naar de 'geschiedenis' van een (individuele) voortijdig schoolverlater er vrijwel altijd verzuim zichtbaar is. Respondenten weten niet of het verband tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten sterker is bij geoorloofd of ongeoorloofd verzuim en in hoeverre begeleiding van en afspraken met de verzuimende student de kans op voortijdig schoolverlaten verkleinen. Dergelijke analyses worden (nog) niet gedaan. Op gevoel en op ervaring is er volgens de meeste gesproken respondenten weinig verschil tussen de relatie geoorloofd verzuim - vsv en de relatie ongeoorloofd verzuim - vsv, zeker ook omdat geoorloofd en ongeoorloofd verzuim vaak door elkaar lopen.

4 Conclusies en aanbevelingen

In opdracht van Ingrado, de vereniging voor leerplicht en RMC, heeft KBA Nijmegen in de periode juni tot en met oktober 2021 onderzoek gedaan naar geoorloofd verzuim in het mbo. Het onderzoek bestond uit een kwalitatieve verkenning, namelijk interviews met vertegenwoordigers van tien mbo-instellingen en een kwantitatieve verkenning, namelijk het opvragen en analyseren van de verzuimcijfers (over schooljaar 2018-2019) van twee mbo-instellingen.

Reikwijdte onderzoek

In het onderzoek is gesproken met (15) vertegenwoordigers van tien mbo-instellingen. De in het rapport gepresenteerde cijfers zijn gebaseerd op de verzuimgegevens van twee ROC's. In de interviews kwam reeds naar voren dat de onvolledigheid en onbetrouwbaarheid van de verzuimgegevens het lastig maken om op centraal/overkoepelend niveau analyses te doen op verzuimgegevens. De uitkomsten die in onderhavig rapport gepresenteerd zijn, vormen dan ook nadrukkelijk een *verkenning* naar geoorloofd verzuim in het mbo. De resultaten zijn *niet representatief* voor het hele mbo. Toch bieden de uitkomsten van de *interviews* een gedeeld beeld en belangrijke aanwijzingen voor de knelpunten die een rol spelen. Uit de interviews komt over het algemeen een gemeenschappelijk beeld naar voren. Uiteraard zijn er verschillen tussen instellingen. In de ene mbo-instelling is meer aandacht voor (beleid en aanpak van) verzuim dan in de andere mbo-instelling. De ene mbo-instelling heeft studenten beter in beeld dan de andere mbo-instelling. De ene mbo-instelling heeft een betere samenwerking met Leerplicht/RMC dan de andere mbo-instelling. Echter, de in dit rapport genoemde aandachtspunten zijn breed gedeeld. De genoemde knelpunten spelen in meer of mindere mate bij alle aan het onderzoek deelnemende mbo-instellingen. Omdat we in het onderzoek verschillende typen mbo-instellingen betrokken hebben (roc, aoc, vakschool), uit verschillende landsdelen en qua aantallen studenten verschillend van omvang, gaan we er vanuit dat de uitkomsten vergelijkbaar zijn met de situatie in (veel) andere mbo-instellingen in het land. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen of dit inderdaad het geval is.

Samenvatting onderzoeksuitkomsten

Aan het slot van de hoofdstukken 2 en 3 is een uitgebreide samenvatting opgenomen van de besproken onderzoeksuitkomsten. We verwijzen daarvoor naar paragraaf 2.4 en 3.7.

4.1 Conclusies en aanbevelingen

Inzicht in aard en omvang verzuimproblematiek

De belangrijkste conclusie in het onderzoek is dat de verzuimproblematiek in de mbo-instellingen niet goed in beeld is. Hier dragen verschillende factoren aan bij:

- de aan-/afwezigheidsregistratie wordt niet altijd (goed) bijgehouden,
- de aan-/afwezigheid op de stage-/werkplek is voor school niet altijd zichtbaar,
- er is (te) veel variatie in de categorieën die onderscheiden en gebruikt worden voor de verschillende vormen/types van geoorloofd verzuim,
- het systeem en/of de rapportagevormen bieden niet altijd voldoende mogelijkheden om (de verschillende vormen van) het verzuim de en verzuimpatronen goed in beeld te brengen,
- de AVG leidt soms tot onduidelijkheid over wat *mag* worden geregistreerd en ook tot terughoudendheid bij het registreren van redenen/oorzaken van verzuim.

Omdat een succesvolle aanpak van verzuim begint bij een goed inzicht in de aard en omvang van de problematiek luidt de aanbeveling om te investeren in de registratie van aan-/afwezigheid. Om volledige en betrouwbare informatie over het verzuim te verkrijgen en te kunnen benutten als sturingsinformatie dient aandacht te zijn voor de volgende aspecten:

- Benadruk het belang van de aan-/afwezigheidsregistratie;
- Spreek docenten die de aan-/afwezigheid niet (goed) registreren hier op aan;
- Maak duidelijk welke (sub)categorieën gebruikt dienen te worden om meer zicht te kunnen krijgen op de verschillende vormen van verzuim;
- Maak afspraken over (de registratie van) aan-/afwezigheid op stage/werkplek;
- Schep duidelijkheid en communiceer over de (on)mogelijkheden i.h.k.v. de AVG;
- Zorg ervoor dat het registratiesysteem een ondersteunende rol speelt;
- Stuur op uniformiteit en eenduidigheid binnen de mbo-instelling wat betreft het registreren van (de verschillende vormen van) verzuim (zowel bij studenten 18-/18+);
- Maak op regelmatige basis verzuimoverzichten, die gebruikt kunnen worden om te kijken waar verschillen in de omvang van het verzuim vandaan komen en die benut kunnen worden om te sturen op het terugdringen van verzuim.

Stapeling in de verzuimproblematiek

Het onderzoek was een eerste verkenning van het geoorloofd verzuim in het mbo. Hoewel de uitkomsten een voorlopig karakter hebben, want gebaseerd op slechts twee mbo-instellingen, ontstaat een alarmerend beeld van stapeling van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim in het mbo. Deze uitkomsten bevestigen het beeld dat eerder, op basis van grootschaliger onderzoek, ook al werd vastgesteld in het primair en voortgezet onderwijs: een klein percentage van de studenten heeft te maken met een zorgwekkende cummulatie van ongeoorloofd en ziekteverzuim. Ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim kennen nu een gescheiden wijze van registratie en opvolging, waardoor het verband onvoldoende zichtbaar wordt. De registraties geven daarover onvoldoende inzicht.

Nader onderzoek is nodig om voor het mbo een definitieve conclusies te kunnen trekken. De cijfers geven een eerste, indicatief beeld van de omvang van het ziekteverzuim, maar veel opvallende punten zijn nog onzeker en onvoldoende onderbouwd. Dat geldt te meer voor de relatie tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. Niet alleen omdat er nu veel verkapt ongeoorloofd verzuim voorkomt, maar ook omdat daadwerkelijke ziektegevallen hierdoor in een verkeerd perspectief komen te staan.

Een andere reden om vervolgonderzoek te doen, is dat de mbo-instellingen vrij goed kunnen aangegeven waarom de verzuimaanpak nu niet functioneert zoals zou moeten (met name ten aanzien van de signalering en registratie), maar dat zij geen scherp zicht hebben op hoe het beter zou kunnen. Het zou zinvol zijn om een bepaald aantal opleidingsteams/locaties gedurende een bepaalde periode nauwkeurig te volgen (in cijfers en in acties) om scherper in beeld te krijgen wat nu niet zichtbaar is en wat kan helpen om de aanpak te verbeteren. De focus zou hierbij moeten liggen op ziekteverzuim, niet op ongeoorloofd verzuim breed.

Eenheid in aanpak verzuim

Uit het onderzoek blijkt dat er veel verschillen zijn in de aanpak van verzuim tussen mbo-instellingen, maar vooral ook *binnen* mbo-instellingen (tussen locaties, opleidingsteams, opleidingen). Er is geen eenheid en uniformiteit in werkwijzen en procedures, in de rol van professionals, in de samenwerking met externe partijen en met ouders. De grote verschillen in aanpak en werkwijze leiden tot verschillen in kwaliteit en niveau van de begeleiding van studenten (bij hun verzuimproblematiek) binnen dezelfde mbo-instelling. Het is aan te bevelen om meer eenheid en uniformiteit aan te brengen in de aanpak en werkwijze ten aanzien van verzuim. Dit vraagt investering op de volgende aspecten:

- Zorg voor een verzuimbeleid/-protocol, waarin aandacht is voor de rol en verantwoordelijkheden van de betrokken medewerkers, ouders en studenten (men kan in dit kader bijvoorbeeld gebruik maken van M@ZL, een effectieve methodiek voor een integrale aanpak van ziekteverzuim);
- Stimuleer een uniforme toepassing van het beleid/-protocol door regelmatig te communiceren over de afspraken en ieders verantwoordelijkheden, maar ook door medewerkers aan te spreken op het niet nakomen van afspraken en het niet nemen van hun verantwoordelijkheden in de verzuimaanpak;
- Zorg ervoor dat bij de verzuimaanpak betrokken medewerkers goed toegerust zijn voor hun rol en verantwoordelijkheden en dat zij zich ook goed toegerust voelen (aandacht voor training, professionalisering);
- Maak heldere afspraken over doorverwijzing naar interne en externe deskundigen om te voorkomen dat er te laat (passende) actie wordt ondernomen;
- Denk na over de gewenste rol van en samenwerking met Leerplicht/RMC/jeugdarts – zowel als het gaat om 18- als 18+ studenten – en probeer door middel van afspraken meer eenheid te brengen in de samenwerking met de verschillende gemeenten/regio's (bijv. door afspraken te maken over een gezamenlijke aanpak verzuim in het regionale vsv-plan);
- Verzorg bijeenkomsten/overleggen binnen de mbo-instelling waarin verschillende opleidingsteams kunnen leren van elkaars verzuimaanpak en betrek hierbij Leerplicht/RMC/jeugdarts en eventuele andere samenwerkingspartners (bijeenkomsten waarin bijvoorbeeld aan de hand van casussen gesproken wordt over de aanpak van verzuim, over goede en minder goede acties, knelpunten en succesfactoren).

Relatie verzuim en voortijdig schoolverlaten

Hoewel vrijwel alle voortijdig schoolverlaters te maken hebben gehad met verzuim, laat het onderzoek geen duidelijk verband zien tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten: hoge (on-geoorloofd en/of ziekte-) verzuimpercentages gaan niet automatisch samen met hoge percentages voortijdig schoolverlaten. Verzuim is vaak *geen* voorbode van uitval en voortijdig schoolverlaten. Dat betekent echter niet dat de aanpak van verzuim onnodig is of minder belangrijk. Verzuim kan een inbreuk zijn op de relatie tussen student en school. Beide partijen hebben een (impliciete en expliciete) onderwijsvereenkomst gesloten en verzuim is daarop een inbreuk. De aanpak van verzuim blijft daarom, ook los van de relatie met voortijdig schoolverlaten, een kernopdracht van de school.

En hoewel verzuim vaak geen voorbode van uitval en voortijdig schoolverlaten is, is een deel van het verzuim dat echter wél. In deze gevallen is er wél sprake van verzuim met een belangrijke signaalwaarde. Uit onderzoek van KBA Nijmegen³⁴ komt naar voren dat de verzuimaanpak in de (in dat onderzoek betrokken) mbo-instellingen nog onvoldoende in staat is om die gevallen te identificeren, waarin verzuim een signaal van dreigende uitval is. De verzuimaanpak is een belangrijk 'instrument' om problemen bij een student vroegtijdig te signaleren, zodat tijdig ondersteuning geboden kan worden. Daarvoor is het noodzakelijk dat de verzuimketen sluitend en effectief is. Dat zegt iets over de registratie, signalering en melding, maar nadrukkelijk ook om de kwaliteit van de interne actie. Aanbevolen wordt om naast een algemene versterking van de verzuimketen ook in te zetten op een verbetering van de kwaliteit van de interne actie. De interventie moet er meer op gericht zijn om indicaties voor dreigende uitval te herkennen. Een manier om de herkenning van dreigende uitval te verbeteren is het trainen van de professionals die daarin een expliciete rol hebben. Het gaat daarbij om de begeleiders in de eerste lijn (mentoren, studieloopbaanbegeleiders, coaches), maar vooral ook om medewerkers die speciaal aangewezen zijn voor studenten met vragen of problemen (loopbaanadviseur, verzuimcoördinator). Door deze medewerkers te trainen in herkenning van problemen en instrumenten aan te reiken, zoals een checklist of gespreksleidraad, kan meer opbrengst uit de verzuimaanpak worden gehaald. Daarnaast is het raadzaam om redenen van uitval te relateren aan informatie over verzuim (de verzuimgeschiedenis van een uitgevallen student). Veelal is dergelijke informatie wel aanwezig, maar is de combinatie van gegevens niet (volledig) beschikbaar. Door aanwezige informatie beter te ontsluiten kan eerder zichtbaar worden waar problemen zitten en hoe die elkaar beïnvloeden.

34 Eimers, T., Kennis, R. & Keppels, E. (2014). *Aanpak VSV in het mbo. Onderzoek bij vijf mbo-instellingen. Regiomonitor VSV Utrecht*. Nijmegen: KBA.

Schoolverzuim is een risicofactor voor uitval. Verzuim kan geoorloofd of ongeoorloofd zijn. Geoorloofd verzuim is verzuim met een geldige reden (zoals ziekte, toegekend verlof bijvoorbeeld bij religieuze feestdagen, huwelijk, begrafenis). Ongeoorloofd verzuim is verzuim zonder geldige reden.

Ingrado, de vereniging voor leerplicht en RMC, wil meer zicht krijgen op de relatie tussen verzuim en voortijdige schooluitval in het mbo. Tot nog toe ging de aandacht daarbij uitsluitend uit naar de registratie en aanpak van ongeoorloofd verzuim. Er was geen aandacht voor geoorloofd verzuim. Omdat uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat ook geoorloofd verzuim een relatie heeft met voortijdige schooluitval wil Ingrado het verzuim (registratie, oorzaken, beleid) in het mbo beter in beeld krijgen. Ingrado heeft daarom, in opdracht van OCW, onderzoek laten uitvoeren naar geoorloofd verzuim in het mbo. KBA Nijmegen heeft het onderzoek uitgevoerd.

Het onderzoek bestond uit een kwalitatieve verkenning, namelijk interviews met vertegenwoordigers van tien mbo-instellingen en een kwantitatieve verkenning, namelijk het opvragen en analyseren van de verzuimcijfers (over schooljaar 2018-2019) van twee mbo-instellingen.

Het rapport Geoorloofd verzuim in het mbo biedt inzicht in de wijze waarop mbo-instellingen omgaan met het (geoorloofd) verzuim en geeft een indicatief beeld van de omvang en kenmerken van het geoorloofd verzuim bij twee mbo-instellingen.